

Kunniakysymykset kotouttavassa sosiaalityössä

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Hämeenlinnan korkeakoulukeskus
sosionomikoulutus

Syksy 2019

Riina Hakkarainen

Sosionomikoulutus
Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

Tekijä	Riina Hakkarainen	Vuosi 2019
Työn nimi	Kunniakysymykset kotouttavassa sosiaalityössä	
Työn ohjaaja/t	Jana Vyborna-Turunen	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää osaavatko Tampereen kaupungin kotouttavan sosiaalityön ammattilaiset tunnistaa ja ottaa puheeksi kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä. Opinnäytetyössä on tutkittu myös ammattilaisten kykyä antaa palveluohjausta kunniakonfliktitilanteissa ja tarvetta lisäkoulutukseen kunniakysymyksissä.

Tekijän kiinnostus kunniakulttuuria kohtaan heräsi työssä Tampereen vastaanottokeskuksessa vuonna 2017. Sen jälkeen tekijä työskenteli Tampereen kaupungin Maahanmuuttajapalveluissa sekä sittemmin Lapsiperheiden aikuissosiaalityön palvelussa sosiaaliohjaajana. Opinnäytetyön aiheisto kerättiin sähköisenä kyselylomakkeena ja teoriaosuudessa käsitellään kulttuurin, monikulttuurisuuden, monikulttuurisen ohjauksen, sekä kunnia-ajattelun käsitteitä. Kunnia-ajatteluun pohjautuvia ilmenemismuotoja tarkasteltiin myös suomalaisessa viitekehysessä.

Tutkimuksen työelämäkumppanina toimi Tampereen kaupungin Maahanmuuttajapalvelu. Tutkimustuloksissa korostuivat kunniakulttuurin ajankohtaisuus sekä ilmiön esiintyvyyden yleisyys kotouttavassa sosiaalityössä. Tutkimuksen perusteella kotouttavassa sosiaalityössä osataan tunnistaa kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä, mutta puheeksi ottaminen koetaan jokseenkin haasteelliseksi. Palveluohjausta kunniaväkivaltilanteissa pidetään tärkeänä ja sitä osataan tehdä. Kotouttavan sosiaalialan ammattilaiset kokevat tarvetta saada lisäkoulutusta aiheesta.

Avainsanat monikulttuurisuus, kunniakulttuuri, kunniaväkivalta, sosiaaliala
Sivut 46 sivua, joista liitteitä 4 sivua

Degree Programme in Social Services
Hämeenlinna University Centre

Author	Riina Hakkarainen	Year 2019
Subject	Honor based violence in social work for refugees and immigrants	
Supervisor	Jana Vyborna-Turunen	

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to explore how well social work professionals in Tampere City Council's Immigrant Social Work Team are able to identify honor culture and honor based abusive traditions and how well they can bring up discussions about the topic with their clients. A secondary aim was to assess professionals' ability to advice service users on honor based violence safeguarding and find out if they need more training about honor based conflicts.

The author's interest in this subject emerged whilst working with asylum seekers in Tampere Reception Centre in 2017. The author has worked as a social counselor in Tampere City Council's Immigrant Social Work Team and later in Adults with Families Team.

An electronic survey provides the data set for this thesis and the theory base consists of concepts such as culture, multiculturalism, multicultural guidance work and honor related traditions and how these traditions are manifested in the Finnish society.

The results suggest that honor based abusive traditions are a current challenge in the field of social work for refugees and immigrants. This phenomenon exists and is widely acknowledged by the social work professionals. According to the results, social work professionals are able to identify honor based abusive traditions, but they find it challenging to bring up the topic with their clients. Social work professionals are able to give guidance in the situation of honor based conflict, but on the other hand, more training is needed in the field to gain knowledge of different working methods how to address the topic.

Keywords multiculturalism, honor culture, honor based violence, social work
Pages 46 pages including appendices 4 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KULTTUURI JA MONIKULTTUURISUUS	4
2.1	Kulttuuri.....	4
2.1.1	Yhteisölliset ja yksilölliset kulttuurit.....	5
2.2	Monikulttuurisuuden käsite ja monikulttuurisuus Suomessa	6
2.1	Identiteetti monikulttuurisesta näkökulmasta	9
3	BERRYN AKKULTURAATIOTEORIA.....	10
3.1	Akkulturaatio.....	10
3.2	Assimilaatio ja isolaatio	11
3.3	Integraatio.....	12
4	MONIKULTTUURINEN OHJAUSTYÖ	13
4.1	Monikulttuurinen ohjaus ja neuvonta	14
5	KUNNIAAN LIITTYVÄT HAITALLISET PERINTEET.....	16
5.1	Kunnia-käsite ajattelun taustalla.....	16
5.2	Kunniaan liittyvä väkivalta ja sen ilmenemismuodot	18
5.3	Kunniaväkivalta suomalaisessa yhteiskunnassa	21
6	TUTKIMUSKYSYMYKSET- JA MENETELMÄT	23
6.1	Tutkimuskysymykset	24
6.2	Aineistonkeruu sähköisellä lomakkeella	24
6.3	Aineiston analyysi teemoitellen	26
7	KYSELYN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	26
7.1	Kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden tunnistaminen	27
7.2	Puheeksiottaminen	28
7.3	Asianmukainen palveluohjaus	29
7.4	Lisäkoulutuksen tarve	30
7.5	Kyselyn tulokset kuviona.....	32
7.6	Johtopäätökset.....	33
8	POHDINTA.....	35
8.1	Kotouttavan sosiaalityön haasteita.....	35
8.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	38
8.3	Opinnäytetyöprosessin arviointi ja ehdotuksia jatkotutkimukseen	38
	LÄHTEET	40

Liitteet

Liite 1

Kyselylomake

1 JOHDANTO

Tutkija Pasi Saukkonen (2016) toteaa kirjoituksessaan Monta monikulturalismia, että Suomi on ollut monikulttuurinen maa jo vuosisatoja. Maassamme on tunnistettu kaksikielisyys 1920-luvulta lähtien, ja muutkin historialliset vähemmistöt, kuten saamelaiset, romanit ja tataarit on otettu maamme integraatiokehitykseen mukaan melko sujuvasti. Valtiollinen ja kansallinen yhtenäisyys on onnistuttu säilyttämään ilman kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumisien rajoittamista. (Saukkonen, 2016, s. 83.)

Vuonna 2015 Suomeen saapui 32 476 henkilöä hakemaan turvapaikkaa (Sisäministeriö n.d.) Turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen oli niin räjähdysmäistä, että sen seurauksena maamme kansallista yhtenäisyyttä ja kansalaisten inhimillistä käytöstä koeteltiin rasistisen vihapuheen, oikeistolaisten isänmaallismielisten liikkeiden nousun ja yleisen kahtiajako- ajattelutavan huolestuttavan lisääntymisen myötä. Saukkonen (2016, s. 87) kirjoittaa, että sekä viranomaisten että ihmisten tulisi ottaa ihmiset vastaan ensisijaisesti yksilöinä, ilman ennako-oletuksia siitä, mihin ryhmään ihmisen pitäisi ulkonäön, sukunimen, korostuksen tai pukeutumisen perusteella kuulua.

On hyvä pitää mielessä, että samasta kulttuuritaustasta tulevat ihmiset eivät muodosta yhtä yhtenäistä ryhmää. Myös Rätty (2002, s. 43) kirjoittaa samansuuntaisesti teoksessaan Maahanmuuttaja asiakkaana. Erilaiset elämäkokemukset voivat vaikuttaa yksilön näkemykseen ympäröivästä maailmasta. Tiettyyn kulttuuriryhmään kuulumisen voivat eri yksilöt kokea hyvin monella eri tavalla. Kaikille suomalaisille tärkeintä suomalaisuudessa ei ole luonto, hiljaisuus ja rauha, vaan toiset voivat arvostaa suomalaisuudessa yhteiskunnan tasa-arvoisuutta tai toimivaa hyvinvointijärjestelmää. (Rätty, 2002, s. 43) Uskallan ajatella saman pätevän myös muissa kulttuureissa ja muiden kansallisuuksien kesken.

Samasta kulttuuritaustasta tulevien yksilöiden yhtenäistäminen voi olla vaarallista. Tällöin samasta kulttuuritaustasta lähtöisin olevat yksilöt niputetaan ja heidän ajatellaan kaikkien edustavan yhtäläisiä arvoja ja moraalikäsityksiä. Tästä ajankohtaisena esimerkkinä pidän joulukuun 2018 alussa mediassa esiin tullutta Oulun joukkoraiskaustapausta. Uhreina olivat alle 15-vuotiaat tytöt. Ensimmäisten uutisten joukossa kirjoitettiin seitsemän ulkomaalaistaustaisen mieshenkilön olevan syytettynä kyseisistä rikoksista (Eklund, 2018). Miksi tekijöiden ulkomaalaistaustaisuutta korostetaan voimakkaasti? Ikään kuin pelkästään heidän ulkomaalaisuutensa tekisi heistä rikollisia. Samantyyppistä uutisointia ei välttämättä näe tapahtuvan, jos rikoksen tekijänä on kantasuomalainen. Silloin keskitytään itse rikokseen, ei tekijän etniseen alkuperään.

Valitettavasti kyseiset rikokset ja edellä mainitun kaltainen uutisointi saattavat lisätä entisestään kahtiajaon mentaliteettia, jonka mukaan yhteiskunta jakautuu kahteen leiriin: ”me” ja ”ne”. ”Ne” edustavat näin ajattelevien ihmisten mielissä jotakin oman moraalikäsityksen vastakohtaa, esimerkiksi lasten ja naisten koskemattomuuden halveksuntaa, jonkin meille ominaisen, tutun ja turvallisen rikkomista. Median yllyttämä kulttuurinen yhtenäistäminen on vaaraksi yhteiskuntarauhalle. Tämänkaltaiset uutisoinnit syöpyvät ihmisten mieliin, ja maahanmuuttoon saatetaan suhtautua vielä tunteellisemmin tulevaisuudessa.

Presidentti Tarja Halonen puhui Ylen haastattelussa (Lehtonen, 2019) kahtiajaon vaarallisuudesta Oulun rikosjutun yhteydessä. ”Yksi selvä asia on se, että ei pidä sanoa, että se ei käy meidän yhteiskunnassamme. Se ei käy missään yhteiskunnassa. Se on YK:n ihmisoikeussopimuksen vastaista, kaikki maat ovat allekirjoittaneet sen. Se ei ole missään sopivaa käyttäytymistä, sanon sen hyvin voimakkaasti.” Lisäksi Halonen korostaa haastattelussa sitä, etteivät kulttuurierot tai esimerkiksi uskonto selitä millään tavalla tapausta.

Tässä opinnäytetyössäni avaan tarkemmin monikulttuurisuuden käsitettä sekä akkulturaation, assimilaation, integraation ja isolaation merkityksiä. Näillä termeillä on vaikutusta siihen, miten maahanmuuttajaväestö nähdään osana yhteiskuntaa. Pohdin myös kulttuurisen identiteetin näkökulmasta uuteen yhteiskuntaan kotoutumista. Keskityn opinnäytetyössäni avaamaan myös monikulttuurisen ohjaustyön viitekehystä, koska tutkimuksessani haluan selvittää kotoutumistyön parissa työskentelevien, sosiaalialan ammattilaisten, kykyä huomioida, ottaa puheeksi ja ohjata asiakkaita kunniaan liittyvissä väkivaltatilanteissa. Edellä mainitut teoriat helpottavat ymmärtämään opinnäytetyöni keskeisintä teoreettista viitekehystä kunniaan liittyvistä haitallisista perinteistä. Tutkimukseni kannalta on tarpeellista keskittyä pohtimaan kunnian käsitettä sekä sitä, missä muodoissa kunnia saattaa ilmetä sekä myönteisesti, että haitallisesti.

Olen työskennellyt lyhyen sosiaalialan urani aikana turvapaikanhakijoiden parissa Tampereen vastaanottokeskuksessa vuosina 2016 ja 2017. Kesällä 2018 työllistyin toimessa olevaksi sosiaaliohjaajaksi Tampereen kaupungin kotouttavan työn tiimiin, Maahanmuuttajien alkuvaiheen palveluihin. Keskeisimmät harjoitteluni osana sosionomiopintojani olen suorittanut niiden ikään monikulttuurisen työn kentällä.

Kiinnostukseni kunnialkulttuuriin ja siihen liittyvään tematiikkaan heräsi työskennellessäni Tampereen vastaanottokeskuksessa kesällä 2017. Silloin kuulin ensimmäisen kerran DIDAR-hankkeesta, joka on sittemmin liitetty pysyväksi osaksi Settlementti Tampere Ry:n toimintaa. DIDAR on Settlementti Tampere Ry:n väkivalta- ja kriisityön yksikkö. DIDARissa työskennellessäni kulttuuristen ja niistä johtuvien haitallisten perinteiden parissa.

DIDAR järjestää monenlaista erilaista toimintaa esimerkiksi keskusteluryhmiä, toiminnallisia ryhmiä, dialogityöpajoja, sekä tapahtumia ja leirejä. (Didar, 2019)

DIDAR-hanke julkaisi vuonna 2016 teoksen Kohtaaminen ja dialogi - kunnialkulttuuri- ja kunniaväkivaltatyössä. Sattuman kaupalla tuo teos osui silmiini työpaikkani toimiston hyllyllä ja kiinnostuin aiheesta heti. Luettuani teoksen varmistuin siitä, että halusin paneutua aiheeseen entistäkin syvälisemmin. Alkoi ajatustyö ja pohdinta kunnialkulttuurista ja palavasta halusta ymmärtää sen tematiikkaa, ilmenemismuotoja ja sitä, kuinka aihetta tulisi asiakkaideni kanssa käsitellä.

Osana sosionomiopintojeni syventävää harjoittelua keväällä 2018 Tampereen kaupungin Maahanmuuttajapalveluissa (MAP) pohdintani sosiaalialan ammattilaisen kyvystä ja herkkyydestä puuttua kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden ilmentymiin konkretisoitui. Päätin tutkia opinnäytetyössäni MAP:n ammattihenkilöiden kykyä tunnistaa näitä haitallisia perinteitä, ottaa niitä puheeksi sekä edelleen löytää oikeanlaisia ohjauksellisia menetelmiä saattaa asiakkaita asianmukaisten palvelujen piiriin.

2 KULTTUURI JA MONIKULTTUURISUUS

Kulttuuria tulisi pitää yhteiskunnalle tai yhteiskuntaryhmälle ominaisten henkisten, aineellisten, älyllisten ja tunne-elämän piirteiden joukkona ja että siihen kuuluvat taiteen ja kirjallisuuden lisäksi elämäntavat, yhteiselon muodot, arvojärjestelmät, perinteet ja uskomukset. (Suomen YK-liitto, n.d.)

2.1 Kulttuuri

Kulttuurin käsitettä on avattu ja määritelty tarkemmin muun muassa seuraavalla tavalla: ”Kulttuurilla tarkoitetaan jonkin yhteisön piirissä omaksuttua elämäntapaa sekä maailman hahmottamisen ja mielekkääksi kokemisen tapaa. Kulttuuri on ihmisen tapa toimia, elää ja uskoa. Kulttuuri on tulkintakehys, jonka kautta ihminen tarkastelee maailmaansa.” (Räty, 2002, s. 42)

Puhuttaessa monikulttuurisuudesta, tulee meidän mielestäni ensin ymmärtää, mitä tarkoitetaan kulttuurilla. Onko se ajatuksissamme vain niin sanottua korkeakulttuuria taidemaalareineen, säveltäjäineen ja runoilijoineen, vai koko yhteisön yhdessä laatimia ja noudattamia käyttäytymismalleja? Tärkeänä kysymyksenä pidän myös sitä, mielletäänkö kulttuuri muuttumattomaksi, kykenemättömäksi kehittyä, vai aikaansa peilaavana, ihmisten mukana muuttavana ja mukautuvana yhteisöjä ja yksilöitä ohjaavana käsitteenä?

Kulttuuri on paljon käytetty termi, mutta samalla se on monimerkityksinen ja hieman epämääräinen käsite. On lukemattomia määritelmiä ja ilmaisu- tapoja sille, mitä kulttuurilla tarkoitetaan. Ihmisiä ja yhteisöjä yhdistävät arvot, uskomukset, tavat, tottumukset, tarinat, säännöt ja viestinnän muodot ovat esimerkiksi jotakin sellaista, mikä voidaan ymmärtää kulttuuriksi. (Puukari & Korhonen 2013, s. 34)

Kulttuuri muokkaa ihmistä, ja ihmiset muokkaavat kulttuuria. Olemme jatkuvasti kulttuurimme ympäröimänä, ja suhteemme omaan ja muihin kulttuureihin rakentuu tässä monitahoisessa vuorovaikutuksessa. Laajasti ymmärrettynä ihmisryhmät, jotka identifioivat itsensä yhdeksi ryhmäksi tai joilla on yhteyksiä toisiinsa jaettujen tarpeiden, pyrkimysten tai taustojen samankaltaisuuden vuoksi, kuuluvat samaan kulttuuriin. (Puukari & Korhonen, 2013, s. 12)

Puukari ja Korhonen (2013, s. 12) mukailevat Pederseniä (1990) määritellensä näkökulmia, joiden avulla kulttuuria ja monikulttuurisuutta voidaan käsitellä. Pedersenin (1990) mukaan kulttuuri koostuu etnografisista muuttujista, joita ovat esimerkiksi etnisyys, kansallisuus, uskonto ja kieli, demografisista muuttujista, esimerkiksi ikä, sukupuoli ja asuinpaikka, statusmuuttujista, joihin lukeutuvat esimerkiksi sosiaalinen, taloudellinen ja

koulutuksellinen tausta sekä erilaisista virallisista ja epävirallisista yhteyksistä ja jäsenyyksistä.

Hakala ja Kauppinen (2016, s. 13) toteaa Lämsän (2015) mukaan, että kulttuurin yksiselitteinen määrittely on lähes mahdotonta. Kulttuurin termillä viitataan usein liian yksiselitteisesti esimerkiksi uskontoon tai taiteen eri lajeihin. Laajemmassa merkityksessä myös ihmiset tulisi nähdä ns. kulttuurin tuotoksina, sillä tietyn kulttuurin jäsenenä olemme oppineet tietyn kielien ja sisäistäneet juuri tälle kulttuurille kuuluvia arvoja, uskomuksia, toimintatapoja ja käyttäytymisrakenteita. Se kulttuuri, jonka jäsenenä olemme, vaikuttaa hyvin paljon myös maailmankuvaamme ja se muokkaa siten myös identiteettiämme.

Mielestäni on aiheellista todeta myös, että turhan usein syylistymme liialliseen ihmisten yhtenäistämiseen pelkästään saman kulttuurista perusteella. Toimiessamme monikulttuurisissa ympäristöissä on mielestäni tärkeää ymmärtää ihminen toisaalta osana kulttuuriperimäänsä, mutta myös laajemmin ajatella jokaisen yksilön omaavan oman arvomaailmansa, omat tapansa ja uskomuksensa. Viimeaikaisia keskusteluja maahanmuutosta seuranneena huomaan toistuvasti harmittelevani hyvin suppeaa ja kapealaista suhtautumista maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin. Mielipiteitä kuullaan joko voimakkaasti puolesta tai vastaan, aiheellisen kritiikin ja faktoihin perustuvan keskustelun sijaan. Järkevän ihmisen tulisi mielestäni pyrkiä näkemään kaikki ihmiset yksilöinä eikä leimaavasti lähtömaansa valtakulttuurin edustajana. Työkennellessäni monikulttuurisen sosiaalityön kentällä olen huomannut, että mitä enemmän olen kanssakäymisissä Suomeen muuttaneiden ihmisten kanssa, sitä vähemmän ”kulttuurierot” tulevat kysymykseen. Uskon vahvasti, että ihmisellä on hyvin samankaltaiset tarpeet riippumatta siitä, mistä olemme kotoisin.

2.1.1 Yhteisölliset ja yksilölliset kulttuurit

Kulttuureita voidaan ryhmitellä yksilöllisyys—yhteisöllisyys-ulottuvuudelle. Länsimaisille yhteiskunnille on ominaista yksilöllisyyden korostus, kun taas esimerkiksi aasialaisille, afrikkalaisille ja eteläamerikkalaisille yhteiskunnille on ominaista ajatus yhteisöllisyydestä. (Puukari & Korhonen, 2013, s. 13) Puukarin ja Korhosen (2013) mukaan on kuitenkin huomattava, että nykyisin myös monissa yhteisöllisten kulttuurien maissa yksilöllisen ajattelutavan lisääntyminen on ollut voimakasta. Tähän kehityskulkuun voi vaikuttaa esimerkiksi vahva taloudellisen kasvun ajattelutapa politiikan harjoittamisessa; tällaista kehitystä on tapahtunut viime vuosikymmeninä esimerkiksi Kiinassa.

Yksilöllisessä, individualistisessa kulttuurissa ihmisen maailmankatsomus ja identiteetti on minäkeskeinen. Jokainen täysi-ikäinen on lähtökohtaisesti vastuussa omasta itsestään ja omista teoistaan, joten hänellä on

myös vapaus tehdä valintoja, jotka koskevat häntä itseään. Perheeksi käsitetään ydinperhe ja yhteiskunta on rakentunut sille ajatukselle, että jokainen huolehtii pääasiallisesti itsestään ja ydinperheestään. (Väestöliitto, 2016)

Yhteisöllisessä, kollektiivisessa kulttuurissa on keskeistä yhteisö ja ”mehenkisyys”. Identiteetti on vahvasti sidoksissa ryhmään, jonka jäseneksi kuulutaan syntymästä lähtien. Yhteisön jäseneksi voidaan tulla myös avioliiton tai adoption kautta. Yhteisönä toimii yleensä laajennettu perhe, heimo, klaani tai kyläyhteisö. Yhteisön etu menee yksilön edun edelle, koska jokainen yksilö on riippuvainen yhteisöstään. Yhteisön jäsenet eivät ole tasa-arvoisessa asemassa, vaan jokaisella yksilöllä on oma paikkansa yhteisössä. Asema yhteisössä määrittää myös yksilön velvoitteet, yksilön odotetaan käyttäytyvän roolimallien mukaisesti. Omavaltainen käytös voi johtaa yhteisöstä poissulkemiseen. (Väestöliitto, 2016)

Yhteisöllisessä kulttuurissa perheeksi mielletään ydinperhettä laajempi perhe, johon kuuluu sukulaisia useammasta eri polvesta. Laajennetun perheen jäsenet ovat usein sekä henkisesti, että aineellisesti riippuvaisia toinen toisistaan. Käsitys perheestä onkin individualistisen ja kollektiivisen kulttuurin ehkä näkyvin eroavaisuus. (Väestöliitto, 2016)

2.2 Monikulttuurisuuden käsite ja monikulttuurisuus Suomessa

Kuten kulttuurin, myös monikulttuurisuuden termiä käytetään monissa eri yhteyksissä. Hakala ja Kauppinen (2016) mukailevat Blombergia (2015) toteamalla, että monikulttuurisuudella usein viitataan esimerkiksi yhteiskuntaan tai politiikkaan, mutta monikulttuurisuuden käsite voi ulottua myös yksilön kykyyn sulautua kulttuuriin. Tästä käytetään termiä akkulturaatio, joka tarkoittaa kulttuuriin sopeutumista ja sitä, millä tavalla ihminen omaksuu uuden kulttuurin, hyläten vanhan tai uuden kulttuurinsa vai hyväksyykö hän ne osaksi omaa identiteettiään. Hakalan ja Kauppisen (2016) mukaan Hietajärvi (2015) määrittelee monikulttuurisuuden erikulttuuristen, kielellisten, uskonnollisten ja etnisten ryhmien sekä alakulttuurien tasa-arvoista yhteiseloä. Monikulttuurisuudella tarkoitetaan eri kulttuurien kohtaamista ja kahdensuuntaista oppimista

Leppävuoren (2015) artikkelissa Monikulttuurisuus — mitä se oikeastaan edes tarkoittaa? käsitellään monikulttuurisuus-termin hankalaa määritelmää. Artikkelin on haastateltu sekä mediakulttuurin professoria että kielentutkijaa. Tutkijoiden vahvana viestinä on se, että monikulttuurisuudesta puhuttaessa tulisi keskustelijoiden aina selvennettävä, mitä he sanalla tarkoittavat ja mihin sillä pyritään. Tutkijan mukaan sillä olisi jopa merkitystä suomalaisen yhteiskuntarauhan ja demokratian kannalta. Artikkelissa todetaan, että toiset liittävätkin monikulttuurisuuden ääri-islamismiin ja terrorismiin, kun taas toiset mieltävät sen olevan läheisesti kytköksissä käsitteisiin

suvaitsevaisuus ja avoimuus. Monikulttuurisuuden termi ei siis ole lainkaan yksiselitteinen. Tutkijoiden mukaan ei ole olemassakaan kulttuuria, joka olisi monikulttuuriton. Lähestulkoon kaikki kulttuurit, mukaan lukien suomalainen, ovat saaneet kautta aikojen vaikutteita muusta maailmasta ja kulttuureista. (Leppävuori, 2015)

Monikulttuurisuus on siis kulttuurien sulautumista yhteen, ja sitä voidaan käyttää kuvaamaan yhteiskunnan väestö- ja kulttuurirakenteita — sitä kuinka kulttuuriltaan toisistaan poikkeavia ryhmiä voi elää samassa yhteiskunnassa rinta rinnan. Poliittisena käsitteenä monikulttuurisuus saattaa sisältää hyvän yhteiskunnan tavoitteita, ja sen avulla voidaan määritellä eri kulttuurien välisiä suhteita. Hakala ja Kauppinen (2016) toteavat, että monikulttuurisuutta voidaan lähestyä myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta, jossa vallitsee kaikille yhteinen valtakulttuuri ja arvomaailma, mutta myös vähemmistökulttuureita, erilaisia kulttuurisia käytäntöjä ja ryhmiä. Hakala ja Kauppinen jatkavat Motya (2016) mukailleen, että monikulttuurisuuden idean taustalla vaikuttaa ajatus tasa-arvosta, jonka mukaan yhteiskunnassa myös kulttuurisilla vähemmistöillä tulisi olla tasa-arvoinen asema.

Kerkkänen (n.d.) toteaa kirjoituksessaan Minkäläistä on suomalainen monikulttuurisuus käytännössä?, että monikulttuurisuudesta puhuttaessa on tärkeää erottaa toisistaan väestöllinen tosiseikka monikulttuurisuudesta sekä multikulturalismi, joka on yksi väestön etnisen, kulttuurisen ja maailmankatsomuksellisen monimuotoisuuden hallintamalli. Monikulttuurisuuden ymmärtäminen väestöllisenä tosiseikkana, yhteiskunnan ymmärtäänsä sisältävän kielellisesti ja kulttuurisesti toisistaan eriäviä ryhmiä, jotka jakavat toistensa kanssa yhteisen julkisen tilan. Tällöin ei oteta kantaa siihen, onko tämä yhteiskunnan monimuotoisuus hyvä vai huono asia, tai mitä sen kanssa pitäisi tehdä. Yhteiskunnan väestöllinen monimuotoisuus ei itsessään kerro, kuinka tätä monimuotoisuutta tulisi hallita. (Kerkkänen, nd.)

Multikulturalismi hyväksyy kulttuurisen monimuotoisuuden ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen olennaisena osana yhteiskuntaa. Monikulturalismi tavoittelee oikeudellista yhdenvertaisuutta sekä ihmisten tasavertaisia etenemismahdollisuuksia kulttuurista ja uskonnosta riippumatta. Sillä tähdätään siihen, että yksilöillä on yhtäläiset mahdollisuudet kehittää elinolojaan ja näkyvyyttään julkisissa tiloissa, riippumatta äidinkielestä, uskonnosta, ulkonäöstä tai erilaisesta identiteetistä valtaenemmistöä poiketen. (Kerkkänen, nd.)

Maahanmuuttajien oikeus omaan kielen ja kulttuurin säilyttämiseen halutaan turvata niin perustuslaissa kuin kotoutumislaisakin. Poliittisilla päätöksillä ja rakenteilla on haluttu lisätä maahan muuttaneiden osallistumismahdollisuuksia, ryhmien välisiä suhteita sekä yhdenvertaisuutta. On mielestäni huomattava, ettei multikulturalismi tarkoita sitä, että omaan kulttuuriin vedoten voisi poiketa suomalaisesta oikeusjärjestyksen asettamista

säännöistä. Ei myöskään voida sietää tai suvaita yleisten ihmisoikeuksien tai paikallisten lakien ja sääntöjen rikkomista. Päinvastoin. (Kerkkänen, nd.)

Kerkkänen puhuu artikkelissaan multikulturalismista käytännössä: Miten kotouttamisessa on onnistuttu? Hän suhtautuu aiheeseen hieman kriittisesti ja toteaa, että monilla alueilla poliittiset ohjelmat ja lainsäädäntö näkyvät liian hitaasti käytännössä. Kotouttamisessa on keskitytty liiaksi pelkästään työelämässä tarvittaviin tietotaitoihin ja suomen kieleen. (Kerkkänen, n.d.)

Oman työkokemukseni perusteella voin yhtyä Kerkkäsen mielipiteeseen. Monet kotoutumisvaiheen alussa olevat pakolaistaustaiset maahanmuuttajat saattavat joutua odottamaan kielikurssille pääsyä useampia kuukausia, jona aikana kolmen vuoden kotoutumisaika hupenee. Asiakaskohtaisissa olen myös huomannut sen, kuinka kielikurssien taso vaihtelee huomasti. Keskusteluissa asiakkaideni kanssa esiin on noussut suuri huoli siitä, että kotoutumissuunnitelmaa tehdessä ei oteta riittävästi huomioon asiakkaan taustaa, lähtökohtia ja työ- ja opiskeluhistoriaa. Monet asiakkaat kokevat, että suunnitelma laaditaan kaikille hyvin samankaltaiseksi, mikä ei tietenkään voi palvella suurta heterogeenista maahanmuuttajajoukkoa.

Puhuttaessa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista olen Kerkkäsen kanssa samaa mieltä siitä, että kotouttaminen ei ole täysin onnistunut näillä sektoreilla. Pelkästään hammaslääkärille ajan varaaminen on tehty Tampereen kaupungilla niin hankalaksi, että siitä selviytyminen heikolla tai olemattomalla suomen kielen taidolla on erittäin haasteellista. Puhumattakaan palvelujen siirtymisestä lähestulkoon kokonaan sähköisiksi. Tuntuu siltä, että olemme unohtaneet suuren joukon kuntalaisia, joille esimerkiksi kirjoitus- ja lukutaidon puuttuminen asettaa sähköiset palvelut mahdottomiksi tavoittaa.

Kerkkänen (nd.) puhuu traumataustaisten asiakkaiden kuntoutuksesta ja ohjauksesta, hänen mukaansa palvelujärjestelmä ei ole pysynyt kasvavan kysynnän perässä eikä pitkäjänteiselle työlle ole luotu riittäviä mahdollisuuksia. Yhdyn tähän näkemykseen, koska perusterveydenhuolto ei pysty vastaamaan väkivaltaa kokeneiden tarpeisiin ja erikoissairaanhoidon pääseminen on erittäin hidasta.

Kerkkänen (nd.) ottaa esiin myös suomalaisen koulutusjärjestelmän, jonka tulisi vahvasti tukea kotoutumista. Hän puhuu yhteistyöstä esimerkiksi sosiaalitoimen ja koulujen välillä. "Väestötilanteen muutoksen myötä eri kieli- ja kulttuuritaustojen ymmärtäminen, kielitaidon vahvistaminen sekä suomalaista yhteiskuntaa koskevan sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vahvistaminen ovat toimivan oppilashuollon perusedellytyksiä." (Kerkkänen, nd.)

Mielestäni yhteistyön tärkeys ja merkityksellisyys on todettu, mutta onko siinä käytännössä onnistuttu? Myöskään kodin ja koulun välinen yhteistyö uusien maahanmuuttajaperheiden kohdalla ei ole usein riittävää. Ajattelen tämän olevan olennainen osa kotoutumista. Vanhempien tulisi ymmärtää oma roolinsa lasten koulunkäynnin tukena ja koulujen tulisi pystyä ottamaan vastuuta osallistaessaan vanhempia tiiviimpään yhteistyöhön. Sosiaalitoimen tulisi toimia asiakkaan vierellä kulkijana sekä asiakkaan ja palvelujärjestelmän välisenä tiedonvälittäjänä, mutta kotouttavaa työtä tulisi tehdä kaikilla sektoreilla, eikä jättää sitä pelkästään sosiaalitoimen varaan.

2.1 Identiteetti monikulttuurisesta näkökulmasta

Mielestäni tutkimusaiheen kannalta on tärkeää käsitellä lyhyesti myös identiteetin käsitettä. Se toistuu usein puhuttaessa maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta. Hiltunen (2016, s. 6) määrittelee identiteetin tietoiseksi ja julkilausutuksi minäkuvaksi, jossa yksilö tai ryhmä määrittelee oikeuksia, velvollisuuksia, ja ominaisuuksia sekä itselleen, että muille. Identiteetin määrittelemisessä korostuvat usein erot; keitä tai mitä emme ole. Erot puolestaan perustuvat sellaisiin ominaisuuksiin, kuten etnisyys, sukupuoli, ikä, seksuaalinen suuntautuneisuus ja kansallisuus. Ihminen mieltää identiteettinsä sekä yksilön tasolla, että osana jotakin kollektiivista ryhmää. (Hiltunen 2016, s. 6)

Hiltunen (2016) jakaa identiteetin karkeasti kahdella tapaa. Ensinnä yksilön identiteetti voidaan ajatella muuttumattomaksi ominaisuuksien joukoksi, joka on pysyvä. Monikulttuurisen ajattelumallin kannalta edellä mainittu ajattelutapa on ongelmallinen; identiteettien muuttumattomuus tekee eri ryhmien aseman neuvotteluissa hankalaksi ja jopa mahdottomaksi. Toisaalta taas identiteetti ajatellaan moninaiseksi jatkuvasti muuttuvaksi prosessiksi. Identiteetin moninaisuus tarkoittaa tällöin sitä, että yksilöillä on monta muuttuvaa identiteettiä. Olemme erilaisia riippuen siitä, olemmeko esimerkiksi kotona, työpaikalla, ystävien vai sukulaisten seurassa, kotimaassa vai ulkomailla. (Hiltunen 2016, s. 6)

Uuteen maahan muuttavan ihmisen identiteetti muuttuu ja se on ihmiselle erittäin herkkä vaihe. Helsingin Sanomien haastattelema kotoutumisasian-tuntija Mozaffar on sitä mieltä, että onnistuneessa kotoutumisessa ihmiselle annetaan tarpeeksi tukea uuden identiteetin rakentumiseen. ”Identiteetin rakentamisella pitäisi pyrkiä lisäämään maahanmuuttajien kykyä ja motivaatiota kotoutua uuteen yhteiskuntaan.”(Hakama, 2019)

Myös Abu-Hannan (2012) mukaan identiteetti on olemassa suhteessa johonkin toiseen identiteettiin tai kontekstiin, ja se elää muutoksessa sen mukaan, kun peilaamisen kohde muuttuu. Jos pyritään ymmärtämään identiteettejä ja niiden valtaa, erillisinä, ilman kontekstia, ymmärretään ne Abu-Hannan (2012) mukaan väärin. Ajan ja paikan muuttuminen muuttaa identiteettiä. (Abu-Hanna 2012, s. 53).

Abu-Hanna (2012, s. 54) puhuu siirtolaisen identiteetistä ja omakohtaisista kokemuksistaan siitä. Siirtolaisena Abu-Hanna kertoo kuulleensa usein olevansa ”juureton” ja suomen kielessä, jos jokin on ”ei mistään kotoisin” on se yhtä kuin arvoton. Moni suomalainen ei asu siellä missä on syntynyt, mutta tällaista juurettomuutta ei koeta yhtä vakavana kuin maastamuuttoa. Kansallisidentiteetti on se kriteeri, joka vielä mittaa arvokkuutta, mielenterveyttä ja juurtumista tiettyyn kulttuuriin. Nykyään globaalissa maailmassa kansallisidentiteetin merkitys vähenee samaa vauhtia valtioivallan heikentymisen kanssa. Abu-Hannan (2012) mielestä ongelmana eivät ole ihmiset, jotka osaavat toimia monessa kulttuurissa, vaan ne, jotka eivät pärjää kuin yhdessä kulttuurissa. (Abu-Hanna 2012, s. 55)

Immosen (2010, s. 7) mukaan Moilanen ja Sulkunen (2006) määrittelevät kansallisen identiteetin viittaavaan jonkin valtion poliittiseen ja kansainväliseen identiteettiin, jonkin kansan tai kansakunnan identiteettiin sekä siihen, millä tavoin yksilöt samaistuvat johonkin valtioon, kansakuntaan tai molempiin. Ajatukseen kansakunnasta liittyy yhteenkuuluvuuden tunne, yhteinen identiteetti, historia ja niihin liitettävät arvot. Immonen (2010 s. 8) mukalee Ihalaista (2006) toteamalla, että kansallinen identiteetti tuntuu rakentuvan uudelleen ja sen määritelmän muuttuvan sukupolvien kehityksessä.

3 BERRYN AKKULTURAATIOTEORIA

3.1 Akkulturaatio

Kulttuurien kohdatessa ihmiset joutuvat muutosprosessiin. Koko ihmiskunnan kehitys pohjautuu pitkälti tällaisiin muutosprosesseihin. Kulttuurien kohdatessa joutuvat niin vähemmistöryhmät kuin enemmistökulttuuri muutoksen kohteeksi suhteessa toisiinsa. Tällaisesta muutosprosessista voidaan käyttää nimitystä akkulturaatioprosessi. ”Prosessina akkulturaatio merkitsee ajan kuluessa tapahtuvia muutoksia toisen kulttuurin kanssa kosketuksessa olevien ihmisten uskomuksissa, tunteissa, asenteissa, arvoissa, käyttäytymisessä ja samastumiskuviossa.” (Liebkind, 2000, s. 13)

Liebkind (2000, s. 14) esittelee Berryn (1997) akkulturaatiota kuvaavaa kaksisuuntaista, monikulttuurista mallia, jonka mukaan maahanmuuttajien akkulturaatio riippuu sekä lähtömaan kulttuuriin samaistumisesta ja sen säilyttämisestä että vastaanottajamaan kulttuuriin sopeutumisesta. Mallin mukaan maahanmuuttajat joutuvat ottamaan kantaa kahteen kysymykseen: 1) Kuinka tärkeänä he pitävät oman etnisen identiteettinsä ja kulttuuristen ominaisuuksiensa ylläpitämistä? 2) Kuinka tärkeänä he pitävät valtaväestön kanssa solmittavia kontakteja? Vastaukset näihin kysy-

myksiin määrittelevät maahanmuuttajien akkulturaatioasennetta: assimilaatiota, separaatiota, integraatiota tai marginalisaatiota. (Liebkind 2000, s. 128)

3.2 Assimilaatio ja isolaatio

Assimilaatiolla tarkoitetaan ajattelutapaa, jonka mukaan erilaisilta yksilöiltä ja yhteisöiltä odotetaan sulautumista valtaväestön kaltaiseksi (Hiltunen 2016, s. 4.) Assimilaatioon liittyy lisäksi ajatus yksilöiden ja ryhmien toimimisesta osana yhteiskuntaa, mikä tietenkin edistää kyseisten toimijoiden toimijuutta ja osallisuutta uudessa yhteiskunnassa. Negatiivisen maineen assimilaatio saa sen tuomasta odotuksesta siitä, että henkilölle tai ryhmälle oma etninen, kulttuurinen tai muu identiteetti tulisi hylätä ja olisi omaksuttava valtaväestön kaltainen identiteetti. Assimilaatiota edellyttävä maahanmuuttopolitiikka saattaa johtaa isolaatioon, eli tilanteeseen, jossa maahanmuuttajat eristäytyvät muusta yhteiskunnasta (Hiltunen 2016, s. 4).

Assimilaation käsitettä käytetään myös puhuttaessa maahanmuuttajien sijoittumisesta uuden kotimaansa työmarkkinoille. Tällöin käsite saa positiivisen merkityksen, sillä se viittaa odotukseen työpaikan saamisesta ja yhteiskunnan osana toimimisesta. (Hiltunen 2016, s. 4)

Myös eri maiden maahanmuuttopolitiikkaa voidaan määritellä assimilaatio-käsitteen avulla. Esimerkiksi Ranskassa harjoitettu assimilaatiokeskeinen maahanmuuttopolitiikka edellyttää perinteisiä ranskalaisia, tasavaltaisia arvoja erityisesti ajatusta kansalaisuudesta. Ranskalainen ajatusmalli pitää maahanmuuttajia muodollisesti ranskalaisina, tasavertaisina kansalaisina kansalaisten joukossa. Samalla maahanmuuttajilta odotetaan kykyä sulattaa oma alkuperäinen kulttuuri ja identiteetti uuteen ranskalaiseen identiteettiin. Eräs näkyvimmistä ranskalaisen assimilaation esimerkeistä on se, että Ranska kieltää kaikki uskonnolliset symbolit kaikissa valtiollisissa laitoksissa, kuten kouluissa. Assimilaatiota edellyttävän maahanmuuttopolitiikan vastakohtana voidaan pitää monikulttuurisuuden ja integraation ajatuksiin perustuvaa maahanmuuttopolitiikkaa. (Hiltunen 2016, s. 4)

Termillä isolaatio tarkoitetaan tilannetta, jossa valtaväestöön nähden erilainen yksilö tai ryhmä eristetään valtaväestöstä. Silloin tällä yksilöllä tai ryhmällä ei ole yhteyksiä niihin yhteiskunnan osiin, joista se eristäytyy tai eristetään. Näin tapahtuessa vähemmistön isolaatio voi synnyttää vihamielisyyttä valtaväestöä kohtaan. Toisaalta tilannetta, jossa valtio sulkee rajansa maahanmuuttajia kohtaan, voidaan myös käyttää termiä isolaatio. (Hiltunen 2016, s. 7)

3.3 Integraatio

Integraatiolla tarkoitetaan uuden yksilön tai ryhmän asettumista tai sen saattamista toimivaksi osaksi yhteiskuntaa. Integraatiosta puhuttaessa tarkoitetaan yksilön tai yhteisön toimintakykyä uudessa yhteiskunnassa, ei identiteetin sulauttamista tai sulautumista uuden yhteiskunnan normien mukaiseksi. Suomalaiseen integraatio ajatteluun lukeutuu vahvasti ajatus siitä, että maahan muuttajille tarjotaan mahdollisuuksia toimia tasavertaisina yksilöinä ja/tai ryhminä suomalaisessa yhteiskunnassa ja tuetaan tätä esimerkiksi suomen kielen opetuksella. Maahanmuuttajien ei kuitenkaan odoteta muuttuvan suomalaisiksi identiteetiltään, vaan jokaisella on oikeus säilyttää omat etniset, sukupuoliset, sosiaaliset ja muut identiteetinsä. (Hiltunen 2016, s. 7)

Integraatio käsitettä on arvosteltu sen tuomasta kahtiajaosta: integraatio luo ajatuksen ”meistä” ja ”toisista” ja saattaa korottaa näiden toimijoiden välisiä eroja. Kun puhumme integraatiosta, ajattelemmekin, että yhteiskunta on jo lähtökohtaisesti toisiaan erottelevien ryhmien kokonaisuus. (Hiltunen 2016, s. 7)

Umayya Abu-Hanna (2012, s. 33) puhuu toiseudesta erilaisuutena itsen, jolloin usein toiseen liitetään myös poikkeavuutta ja puutteellisuutta. Ihmiset haluavat usein ajatella kohtelevansa kaikkia vastaan tulevia ihmisiä yksilöinä, mutta Abu-Hannan mielestä se on utopistista. Hänen mukaansa on inhimillistä nähdä muut ihmiset stereotyyppinä, nivottuina ryhmiin. On samaan tapaan luonnollista tuntea epävarmuutta ja epäluuloa erilaisuutta kohtaan. Näin todettuaan Abu-Hanna pitääkin oleellisena oppia tulemaan toimeen erilaisuuden kanssa, koska elinympäristömme on jatkuvassa muutostilassa.

Hiltusen (2016, s. 7) mukaan integraatiolle on alettu antaa myös käänteistä merkitystä; myös ja ennen kaikkea maahanmuuttajien uusien yhteiskuntien ja niiden valtaväestöjen pitää pystyä integroitumaan siihen uuteen yhteiskunnalliseen tilanteeseen, joka maahanmuuton ansiosta on jo arkea.

Abu-Hannan (2012, s. 36) mukaan käsitteet ”me”, ”yhteiskunta” ja ”maailma” ovat muuttumassa ja vaikeaksi neuvottelut tekeekin juuri niiden yleisesti käytettyjen käsitteiden muutostila. Kohtaamisissa syntyy uusia kulttuureita, uusi ”me” ja uusi ”maailmamme”. Ne eivät ole yhtään huonompia tai vähemmän autenttisia tai suomalaisia kuin entiset käsitteet ja käytännöt. Jotta tulevaisuus ja lopputulos olisivat ”meille” mieleiset ja harmoniset myös sille ”toiselle”, täytyy tehdä yhteistyötä. (Abu-Hanna 2012, s. 36)

Raija Ala-Lipasti (2009, s. 21) kirjoittaa integraatiosta suhteessa kunnia-ajatteluun. Hänen mielestään kunnia-ajattelumekanismin ymmärtäminen on ehdoton edellytys integroitumistoimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa. Ala-Lipasti siteeraa Paolo Freirea (1977) ”Integraatio on ihmisen

kyky valita ja muuttaa todellisuutta. Tällöin ihminen on tekijä, ei kohde.” Freiren ajatuksen integraatiosta Ala-Lipasti toivoo toteutuvan, kun puhutaan suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisesta: Suomeen muuttaneilla ihmisillä, jotka integroituvat maahan, on oltava mahdollisuus muuttaa olemassa olevaa todellisuutta, suomalaista yhteiskuntaa tai omaa ajatteluaan. Hän korostaa arvostavansa suomalaista tasa-arvoa ja yhteiskuntamme lakeja. (Ala-Lipasti 2009, s. 21)

Tulkitsen Ala-Lipastin (2009) tarkoittavan Paolo Freirea (1977) siteeratesaan maahanmuuttajien mahdollisuutta muuttaa integraation avulla suomalaista yhteiskuntaa avoimemmaksi, suvaitsevammaksi ja sosiaalisesti tasa-arvoisemmaksi. Kyseessä ei ole siis ajatus suomalaisen yhteiskunnan moraalikäsitteiden muuttamisesta, vaan mahdollisuudesta kunnioittavaan vuoropuheluun valtaväestön ja maahan muuttavien kesken synnyttäen molemminpuolista kykyä hyväksyä erilaisuutta.

Integraatio on oleellinen osa suomalaista maahanmuuttopolitiikkaa, ja ajatukseen siitä pohjautuu myös sosiaalialalla tehtävä kotouttava sosiaalityö. Tampereen kaupungin voimassa oleva kotouttamisohjelma on vuodelta 2010. Ohjelmalla tuetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisessä. (Tampereen kaupungin kotouttamisohjelma, 2014, s. 3)

Tampereen kaupunki on sitoutunut allekirjoittamalla Eurocities-järjestön Integrating Cities -peruskirjan kotouttamisohjelmassaan edistämään maahanmuuttajien yhdenvertaista mahdollisuutta käyttää palveluita, joihin he ovat oikeutettuja. Näitä ovat erityisesti kielenoppimiseen, asumiseen, työllisyyteen, terveyteen, sosiaalihuoltoon ja koulutukseen liittyvät palvelut. Työnantajana Tampereen kaupunki on sitoutunut ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin, jotta kaupungin monimuotoisuus heijastuisi myös henkilöstön rakenteessa. Kaupunki on sitoutunut auttamaan henkilöstöä ymmärtämään monimuotoisuuden ja tasa-arvon periaatteita työpaikoilla. (Tampereen kaupungin kotouttamisohjelma, 2014, s. 7)

Yhdyn Ala-Lipastin (2009) näkemykseen siitä, että kunnia-ajattelulla on voimakas merkitys myös yksilön integraatioprosessiin. Sitä ei voida olla ottamatta huomioon, kun suunnitellaan kunnan kotoutumispalveluita.

4 MONIKULTTUURINEN OHJAUSTYÖ

Käsittelen tässä luvussa monikulttuurista ohjaustyötä, koska se on mielestäni otettava huomioon yhtenä teoreettisena viitekehäyksenä tässä opinäytetyössä. Näkemystäni voidaan perustella sillä, että sosionomin työn-

kuva sosiaalityössä on ohjauksellinen ja pedagoginen. Kunniaan liittyvä tematiikka nousee usein esiin kotouttavassa sosiaaliohjauksessa. Uskontojen ja erilaisten maailmankatsomusten nostamat jännitteet ja niiden ymmärtäminen ovat yksi merkittävä osa-alue ohjaustoimintaa, jossa tarvitaan edelleen työtä (Korhonen & Puukari 2013, s. 71.)

4.1 Monikulttuurinen ohjaus ja neuvonta

Puukari (2013, s. 72) avaa monikulttuurisen ohjauksen teoreettista ja käsitteellistä perustaa. Monikulttuurinen ohjaustyö nykyisessä merkityksessään sai alkunsa vasta 1900-luvun loppupuoliskolla. Monikulttuurinen ohjaus on merkitykseltään hyvin laaja ja se sisältää yhteiskunnallisia, sosiaalisia, yksilopsykologisia, menetelmällisiä sekä muita ulottuvuuksia.

Ohjauksella ja neuvonnalla Korhonen ja Puukari (2013, s. 15) tarkoittavat laaja-alaisesti niitä toimintoja, joiden avulla henkilökohtaisten, ryhmäkohtaisten tai verkkovälitteisten vuorovaikutuksen avulla autetaan ihmisiä löytämään omien lähtökohtiensa ja arvojensa mukaisia ratkaisuja erilaisiin haasteisiin ja ongelmiin. Ohjauksen ja neuvonnan yhtenä tavoitteena on etsiä yhdessä ohjattavan kanssa rakentavia tapoja elää omien yhteisöjensä ja yhteiskuntansa jäsenenä. Ohjauksen ja neuvonnan suhde on se, että neuvontaan verrattuna ohjauksessa pyritään syvemmin ja kokonaisvaltaisemmin perehtymään ohjattavan elämäntilanteeseen. Neuvonnassa taas edetään yleensä nopeammin ja suoraviivaisemmin etsimään konkreettisia ratkaisuja ohjattavan kysymyksiin. (Puukari ja Korhonen 2013, s. 16)

Olen tietoisesti pyrkinyt valitsemaan pitkät työharjoittelujaksot monikulttuurisen työn kentälle. Olen tutustunut turvapaikanhakijoiden vastaanottoprosessiin toimiessani sekä harjoittelussa että ohjaajan työtehtävissä Tampereen vastaanottokeskuksessa. Tavoitteenani oli päästä näkemään kotouttavan työn näkökulma oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Syventävän harjoittelujaksotni jälkeen työllistyin Maahanmuuttajien alkuvaiheen palveluun Tampereen kaupungilla ja toimin työparisosiaaliohjaajana kyseisessä tiimissä. Sittemmin työtehtäväni on ollut virkasuhteinen sosiaaliohjaaja Lapsiperheiden aikuissosiaalityön tiimissä samaisessa organisaatiossa.

Sosiaaliohjaus on lyhyesti kerrottuna omassa tiimissäni tavoitteellista ja suunnitelmallista asiakasohjausta- ja neuvontaa perheellisten aikuisten parissa. Virassa olevana sosiaaliohjaajana minulla on omia asiakkaita, joille toimin omatyöntekijänä. Viranhaltijana olen tällöin vastuussa omien asiakkaideni lain velvoittamista asiakassuunnitelmista. Minulla on vastuu ja valta tehdä harkinnanvaraisia toimeentulotukipäätöksiä. Usein asiakkaiden huolet ja ongelmat liittyvät talousasioihin, velkaantumiseen, arjenhallintaan, työllistymiseen tai opintoihin hakeutumiseen. Erityisesti pakolais- taustaisilla asiakkailla saattaa usein olla haasteita palvelujärjestelmämme tuntemisessa ja siinä toimimisessa, vaikka kotoutumisaika (kolme vuotta) olisikin jo ohi.

”Mitä pidempään olen toiminut maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden parissa sitä vähemmän mitkään kulttuurierot näkyvät.” Näin totesi kerran kollegani vastaanottokeskuksessa. Pystyn samaistumaan näkemykseen. Uskoakseni asiaan liittyy tietoisuuden kasvaminen omasta kulttuuritaustasta ja toisaalta myös asiakkaan toiminnan ja ajattelun takana vaikuttavan kulttuuritaustan tunteminen. Yksinkertaistettuna uskon, että ihmisten perustarpeet ovat lähestulkoon samat riippumatta siitä, mistä tulemme ja mihin kulttuuriin ja/tai uskontokuntaan alun perin kuulumme. Perheiden parissa tehtävä aikuissosiaalityö keskittyy vanhempien voimavarojen kerryttämiseen sekä heidän oman toimijuutensa vahvistamiseen. Riippumatta siitä mistä tulemme, vanhempina asetamme lapsiemme hyvinvoinnin, onnellisuuden ja pärjäämisen etusijalle. Pakolaistaustaisten perheiden kanssa tehtävässä ohjaustyössä on mielestäni kuitenkin otettava huomioon tietyt erityispiirteet., kuten kunniaan liittyvä ajattelu. Kuten Raija Alalipasti (2009, s. 21) toteaa, kunnia-ajatteluun perustuvissa yhteisöissä kunnia on elämän perusta ja sen mukaan perheen tulee aina olla etusijalla. Kunnia- ajattelussa vallalla ja sitä hallitsevilla perheen miespuolisilla yksilöillä on keskeinen rooli.

Monikulttuurinen neuvonta- ja ohjaustyö tarkoittaa sellaista neuvonta- ja ohjaustoimintaa, jossa kulttuurien erilaisuus on keskeistä ja jossa pyritään kaikissa vaiheissa ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon kulttuurieroista nousevat haasteet etsittäessä yhdessä ohjattavan kanssa ratkaisuja hänen kysymyksiinsä. Monikulttuurisessa ohjaus- ja neuvontatyössä on erityisesti kysymys siitä, että ohjaaja kasvaa yhä tietoisemmaksi omasta kulttuuritaustastaan ja sen vaikutuksesta ajatteluunsa ja toimintaansa. Näin hän oppii toimimaan kulttuurisensitiivisesti asiakkaidensa kanssa ja etsimään joustavasti ja luovasti erilaisia lähestymistapoja ja menetelmiä, joiden avulla on mahdollista ottaa huomioon ohjattavien kulttuuritausta ja yksilölliset tarpeet. (Puukari & Korhonen 2013, s. 16)

Ajattelen, että kunniaan liittyvä tematiikka nousee esiin lähes päivittäin kohdatessani pakolaistaustaisia asiakkaita työssäni. Huomaan pohtivani usein sitä problematiikkaa, joka nousee kulttuuriemme erilaisesta suhtautumisesta kunnia-ajatteluun. Missä tilanteissa ja asioissa minun tulee sosiaaliohjaajana kunnioittaa asiakkaani itsemääräämisoikeutta toteuttaa elämänsä haluamallaan tavalla ja milloin taas minun tulee puuttua tilanteisiin, joissa huomaan suomalaisen yhteiskunnan asettamien rajojen ja normien rikkoontuvan? Onko yksi työni tavoitteista saada asiakkaani luopumaan hänen elämänsä ohjaavista opituista ajattelutavoista, arvoista, uskomuksista ja käytänteistä ja muokata häntä sopeutumaan suomalaiseen identiteettiin? Mitä jos asiakkaani puoliso ei koekaan joutuvansa miehensä kontrolloimaksi vaan ajattelee itsekin puolisonsa vain osoittavan huolenpitoa ja välittämistä tämän seurattessa naista kouluun ja sieltä kotiin?

Ohjaus- ja neuvonta liittyvät läheisesti joiltain osin joihinkin lähi- tai sukulaiskäsitteisiin, joista esimerkkeinä mainittakoon esimerkiksi terapia, opetus- ja pedagogiikka, mentorointi ja konsultointi (Puukari & Korhonen 2013, s.16.) Omassa sosionomin työssäni yhtenä keskeisenä periaatteena pidän pedagogista työtettä. Keskityn asiakkaideni osallisuuden ja oman toimintakyvyn lisäämiseen asiakkaan oman toimijuuden tukemisen keinoin. Keskustelemme lähes päivittäin kollegoideni kanssa asiakkaiden puolesta tekemisestä ja siitä, että koemme sen olevan haasteena työmme tavoitteille. Lähtökohtaisesti ajattelemme, että työmme on silloin onnistunut ja vaikuttavaa, kun teemme itsemme asiakkaillemme tarpeettomiksi.

Nykyisin esimerkiksi opetuksessa pyritään ohjauksellisuuteen ja ohjauksessa ja neuvonnassa puolestaan monissa yhteyksissä hyödynnetään pedagogista lähestymistapaa, jossa ohjattavaa voidaan pitää oppijana. Omia ongelmiaan ja kysymyksiään ratkaistaessa ihminen käy läpi erilaisia oppimisprosesseja, joita voidaan edistää pedagogisin keinoin. (Puukari & Korhonen 2013, s. 16)

Puukari (2013, s. 80) kehottaa ammattihenkilöä säilyttämään terveen kriittisyyden sekä teorioita että omaa kriittisyyttään kohtaan, jotta hän voi hyödyntää ohjattavia palvelevalla tavalla teorioiden tarjoamat ainekset. Monikulttuurisessa ohjaus- ja neuvontatyössä tulee vastaan tilanteita, jotka vaativat joustavaa, kokemuksen ja terveen kriittisyyden mukanaan tuomaa intuitiivista ymmärrystä. Ymmärryksen taustalla teoreettinen tieto on hyvä renki, mutta siitä ei saa muodostua estettä toisen ihmisen aidolle kohtaamiselle. (Puukari 2013, s. 80)

5 KUNNIAAN LIITTYVÄT HAITALLISET PERINTEET

Tässä luvussa tulen tarkastelemaan kunnia-ajattelua ja sen merkitystä kollektiivisten kulttuurien vaikutusalueelta kotoisin olevien ihmisten elämissä. Pohdin häpeän ja syyllisyyden yhteyttä kunnian menettämiseen. Kirjoitan myös kunniaväkivallan erityyppisistä ilmenemismuodoista ja ilmiön esiintyvyydestä suomalaisessa yhteiskunnassa.

5.1 Kunnia-käsite ajattelun taustalla

Kunniaan perustuva ajattelu on ikivanha, ympäri maailman vallalla ollut järjestelmä ja luotu pitämään yhteiskuntaa järjestyksessä. Tänä päivänä yhteiskuntamme arvoja ja periaatteita suojaavat lait, kun sen sijaan kunnia-ajatteluun perustuvissa yhteisöissä kunnia on elämän perusta. (Ala-Lipasti 2009, s. 21)

Kunnia-ajattelua esiintyy niiden ihmisten keskuudessa, jotka tulevat niin sanottujen kollektiivisten kulttuuripiirien vaikutuksen alaisilta alueilta, kuten Lähi-idästä (esim. Irak, Iran, Libanon, Jordania, Afganistan, Syyria) tai Pohjois- ja Itä-Afrikasta (esim. Marokko, Tunisia, Egypti, Eritrea, Somalia). Myös pakistanailaisten, sikhien, kosovolaisten sekä eri maiden romanien keskuudessa esiintyy kunniaproblematiikkaa. (Ala-Lipasti 2009, s. 17)

Kunnia-ajattelun mukaan perheen tulee aina olla etusijalla ja perheen valtaa pitää hallussaan lopulta aina miespuolinen henkilö, yleensä isä. Valta ja kuka sitä pitää hallussaan ovat keskiössä kunnia-ajattelussa. Yhteisössä vallitsee perinteinen patriarkaalinen perhekäsitys, mikä tarkoittaa sitä, että perheen isä vastaa koko perheestä. Perheen naiset ja lapset ovat miesten alaisia ja omaisuutta. Tyttö kuuluu isälle ja naimisiin mentyään miehelle. (Ala-Lipasti 2009, 22)

Kunnialla on ollut keskeinen merkitys identiteetin rakentumisessa myös eurooppalaisessa menneisyydessä. Etenkin sääty-yhteiskunnan aikoina kunnia koettiin kollektiivisesti, säädyn mukaan eri lailla painottuen, ja sitä puolustettiin tarvittaessa väkivalloin. Kunnia-käsite on moniulotteinen ja jo pelkästään eri kielissä kunniaista käytetään monia eri sanoja. Suomen kielessä sana kunnia ei saa paljoakaan merkitystä ja sen käyttö on kutistunut lähes olemattomaksi. Kun taas esimerkiksi kurdi-, arabi- tai somaliväestöillä on monivivahteisia kunniasanastoja. (Lidman 2015, s. 197) Kunnia-käsitettä kunnia-ajattelussa sekä kurdin että turkin kielessä kuvaa kaksi sanaa, namus ja shirif. Namus- sana merkitsee naisen siveellisyyttä, shirif-sanalla viitataan mieheen. (Ala-Lipasti 2009, s. 22) Arabian kielessä sanalla sharaf – kunnia viitataan miehen tehtävään suojella naista. Kaikkiin erikielisiin käsitteisiin liittyy vahvasti näkemys naisen tehtävästä yhteisöllisen kunnian kantajana ja miehen tehtävästä kunnian suojelijana ja näin ollen naisen ruumiin ja käyttäytymisen valvojana. (Hansen, Sams, Jäppinen, Latvala 2016, s. 41)

Perheen kunnia riippuu perheen naisten käyttäytymisestä, sen sijaan, että jokaisella perheen jäsenellä olisi oma kunnia. Perheen kunnia on sama kuin miehen kunnia. Erityisesti tyttöjä ja nuoria naisia kontrolloidaan tiukasti, koska tyttöjen ja naisten siveellisyys on yhteisölle merkki siitä, että koko perhe ja suku on kunniallinen ja uskottava. Nainen saatetaan nähdä vaarallisena, koska hän voi käytöksellään ja toimillaan tuhota koko perheen ja suvun kunnian. Mies säilyttää kunniansa pitämällä huolen siitä, että perheen ja suvun naiset käyttäytyvät siveellisesti. Naisellekin perheen kunnia on tärkeä ja tietoisuus siitä, että nainen voi ”siveettömällä” käytöksellään tuhota perheen kunnian aiheuttaa sen, että naiset ovat kiinnostuneita toistensa käyttäytymisestä. (Ala-Lipasti 2009, 22)

Kunniakulttuuri perustuu ikivanhaan kulttuuriseen perintöön, eikä se ole sidoksissa mihinkään uskontoon. Käsitys kunniaista saattaa pahimmillaan johtaa kunniaan liittyvään väkivaltaan. (Rautiokoski & Janhunen-Ruusunen 2016, s. 11). Kunniaan liitetty väkivalta johtuu kulttuurisista käytänteistä ja

rakenteista, kuten tavoista ja uskomuksista, jotka tukevat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, se ei siis ole uskontosidonnaista. Esimerkiksi muslimimaissa kunniaan liittyvät väkivallan juuret ulottuvat aikaan ennen islaminuskoa ja Euroopassa esikristilliselle kaudelle. Monelta osin kunnian, häpeän ja väkivallan liitto tunnetaan esimodernista Euroopasta, mutta käsitteenä kunniaan liittyvä väkivalta yhdistetään ajankohtaisiin kysymyksiin monikulttuurisesta yhteiskunnasta ja naisten oikeuksien maailmanlaajuisesta toteutumisesta. (Lidman 2015, s. 197)

Ajatukseen kunnian liittyvät keskeisesti käsitteet häpeä ja syyllisyys. Syyllisyyden kokenut ihminen joutuu toimimaan päästäkseen syyllisyydestään. Toiminta voi tapahtua hyvittämillä, korjaamalla, sovittamalla tai pyytämällä anteeksi. Häpeää ei voi teoilla sovittaa. Tietoisuus oman itsensä huonomuudesta voi muuttua jopa tuskalliseksi, minkä johdosta häpeää saatetaan yrittää peittää ja salata. Tämä taas voi aiheuttaa sosiaalisen vetäytymisen. (Ala-Lipasti 2009, s. 25)

Häpeä on syyllisyyttä vaikeampi tunne tunnistaa ja siksi syyllisyydestä on helpompi puhua. Tilanteissa, joissa kunnianormeja rikotaan ja kielletty teko tai käyttäytyminen tulee ympäristön tietoon, puhutaan yleensä vain syyllisyydestä. Syyllisyydessä huomio kiinnittyy itse tekoon tai tekemättä jättämiseen. Häpeällisen teon tekijä itse ja hänen perheensä kokee häpeää ja pitää kunniantoman teon tekijää syyllisenä koko perheen kunnian rikkomiseen. Sisäänpäin kääntyminen on yksi keskeisimmistä häpeän ominaispiirteistä. Se altistaa helposti masennukselle ja sosiaaliselle syrjäytymiselle ja yhteisökulttuureissa häpeän poistamiselle kunniarikoksilla. (Ala-Lipasti 2009, s. 25–26)

Käsitys kunnian on läpileikkaava ajatus kaikkeen, mikä liittyy perheeseen, lasten ja vanhempien rooleihin, isän ja äidin tehtäviin sekä työ- ja opiskeluelämään. Kunniakäsitykset ilmenevät ihmisten elämässä monella eri tavalla, ja kunniallinen elämä rakentuu monesta eri tekijästä. On tärkeää ymmärtää, että kunniaan liittyvä ajattelutapa määrittelee elämää paljon laajemmin, kuin vain mitä tulee henkilön seksuaalisuuteen ja siveyteen. Perheellä ja suvulla on valtaa ihmisen elämään enemmän kuin yksilökeskeisissä kulttuureissa, koska yhteiskunnan tukijärjestelmä puuttuu. Perhe ja suku antavat turvaa ja samalla ne puuttuvat yksilön tekemiin valintoihin. (Rautiokoski, Hussain, Janhunen-Ruusunen & Kervinen 2016, s. 11–12)

5.2 Kunniaan liittyvä väkivalta ja sen ilmenemismuodot

Lyhyesti sanottuna kunniaan liittyvä väkivalta on äärimmäinen keino puolustaa yhteisöllisesti määritellyn hyvän elämän ihanteelle keskeisenä pidettyä kunniaa. Sen tarkoituksena on välttää tai poistaa häpeää, jota erityisesti naisen kielletty, tyyppisesti seksuaalissävytteinen käytös tai muu tottelemattomuus aiheuttavat. Tämänkaltaisessa kunniaetiikassa suku-

puolirooleilla on suuri merkitys, yhteisön miehiltä ja naisilta odotetaan sukupuolensa mukaista käytöstä. Naisen rooli on olla siveä ja tottelevainen; miehen rooliin voi tietyissä tilanteissa kuulua väkivaltaisuus. (Lidman 2015, s. 198)

Kunniaan liittyvällä väkivallalla siis tarkoitetaan perheen tai suvun sisällä tapahtuvaa kunniannormien puolustamiseen liittyvää väkivaltaa tai rajoittamista. Väkivalta voi olla luonteeltaan psyykkistä tai fyysistä, ja sen ilmene-mismuodoiksi voidaan luokitella myös uhkailu, liikkumisen rajoittaminen, pakkoavioliitot tai äärimmäisissä tapauksissa myös murha. Väkivallalla tai sen uhkailulla pyritään varmistamaan, että perheen tai suvun kunnia säilyy, tai se pyritään palauttamaan, jos häpeällinen teko on jo tapahtunut. Kunniaan liitetty väkivalta nähdään yhteisössä toisin sanoen oikeutettuna, koska sitä on pakko harjoittaa yhteisön kunnian säilyttämiseksi. (Rautiokoski ym. 2016, s. 14)

Kunniaan liittyvän väkivallan taustalla saattaa olla esimerkiksi perheen tai suvun epäily avioliiton ulkopuolisesta suhteesta, ystäväystymisestä perheen mielestä vääränlaisen henkilön kanssa tai siveettömänä pidetty pukeutuminen. Kuten todettua, kunniaan liittyvä väkivalta kohdistuu usein naiseen. Jossain tapauksissa väkivaltaiseen käytökseen on riittänyt pelkästään perätön huhu edellä mainituista. (Mattila 2014, s. 3)

Kunniaan liitetty väkivalta ei ole erillinen ilmiö muista lähisuhde- ja perheväkivallan ilmiöistä. Avun tarvitsijan ei tarvitse määritellä, mistä väkivallan muodosta on kyse, vaan jokainen, joka elää väkivallan uhan alla tai on joutunut sen uhriksi, tarvitsee apua ja häntä on autettava. (Rautiokoski ym. 2016, s. 15)

Länsimaisessa väkivaltakulttuurissa ja asennehistoriassa on kiistatta yhtymäkohtia kunniaan liittyvään väkivaltaan. Osa näistä piirteistä näkyvät ihmisten välisissä konflikteissa edelleen ja onkin tärkeää, että tämä yhteys ja historiallinen ulottuvuus nähdään lähisuhdeväkivallan ja kunniaan liittyvän väkivallan ymmärtämisessä. Edelleen suomalaisessakin yhteiskunnassa liitetään tytön tai naisen ”liian” paljastava pukeutuminen tietynlaisten mielikuvien heräämiseen kyseisestä henkilöstä. (Lidman 2015, s. 199) Pitkästä asennehistoriasta ja sen jatkumosta kertoo oletettu naisen seksuaalinen käyttäytyminen ja miehen väkivaltaisen käytöksen yhteys. Lähisuhteessa konflikti voi kärjistyä väkivallaksi, mikäli mies epäilee tai tietää tullessa petetyksi. Lisäksi joidenkin niin sanottujen perhe- tai parisuhdesurmien motiivina on pidetty aviomiehen tai isän kokemusta loukatusta kunnia-asta. Tekoihin saatetaan liittää miehen mustasukkaiset ja omistushaluiset pyrkimykset kontrolloida kumppaniaan tai jälkeläisiään. Tekojen motiivina voi olla myös tekijän eli miehen käsitys siitä, että muut näkevät hänen epäonnistuneen. Lähisuhdeväkivallassa ja kunniaan liitettyssä väkivallassa on yhtymäkohtia, mutta myös eroavaisuuksia. (Lidman 2015, s. 200)

Kantaväestön keskuudessa naiseen kohdistettu lähisuhteiden väkivalta nähdään usein heikomman ja vahvemman osapuolen kamppailuna, eikä kahden tasaveroisen kumppanin välisenä kamppailuna kuten miesten välillä. Naisen lyömisen katsotaan siksi alentavan miehen arvoa ja olevan myös toisaalta häpeällistä, itsehillinnän menettämistä, mikä kyseenalaistaa hallitun maskuliinisuuden. Lidmanin (2005, s. 200) mukaan kunnian ja häpeän merkitysten muuttuminen suomalaisessa kulttuurissa ilmenee muun muassa edellä mainitulla asenteiden muutoksella.

Kunniaan liittyvän väkivaltaisen teon tekee tyypillisesti naista lähellä oleva mies, kuten isä, aviomies, veli tai setä. Päämääränsä saavuttamiseksi hän voi käyttää henkistä painostusta, kiristystä, uhkailua, fyysistä tai seksuaalista vahingoittamista. Taustalla on vahvasti ajatus siitä, että yksilön teot loukkaavat yhteisön kunniaa ja tahraavat sen häpeällä. Kunnian ja häpeän kokeminen kollektiivisesti oikeuttaa kurillisiin toimenpiteisiin, eikä niitä nähdä yhteisössä väkivallantekoina. Usein teot kohdistuvat naiseen, koska kuten todettua aiemmin, naisen yleensä nähdään kantavan perheen ja suvun kunniaa. (Lidman 2015, s. 198)

Miehetkin saattavat joutua kunniaan liittyvän väkivallan uhreiksi. Miehellä ei aina ole mahdollisuutta olla kontrolloimatta tai kohdistamatta väkivaltaa naispuoliseen sukulaiseensa, vaikka mies ei niin henkilökohtaisesti haluaisikaan tehdä. Mieheen kohdistuu paljon perheen ja suvun odotuksia suhteessa yhteisön maineen säilyttämiseen. Jos mies epäonnistuu tässä tehtävässään, hän saattaa joutua yhteisönsä paheksunnan kohteeksi. Miehet voivat olla myös suoraan kunniaan liittyvän väkivallan kohteita. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kunnia väkivallan teot ja pakkoavioliitot koskevat myös miehiä. (Rautiokoski ym. 2016, s. 15)

Hakala ja Kauppinen (2016, s.26) toteavat Tammissalo-Savolaista (2009) mukailleen, että kunnia väkivallan yksi keskeisemmistä ongelmista on se, että kunnia väkivallan käsite on vaikeasti määriteltävissä. Selkeiden rajojen ja merkitysten löytäminen on vaikeaa, koska ilmiönä se on historiallinen ja sosiokulttuurinen. Ilmiöön liitetään vahvasti sukupuoliset, seksuaaliset sekä moraaliset kysymykset, jotka tuovat omat haasteensa. Määrittely olisi ongelmaan puuttumisen kannalta tärkeää, jotta siihen voitaisiin myös puuttua paremmin.

Hakalan ja Kauppisen (2016, s. 27) mukaan Tammissalo-Savolainen (2009) on todennut myös, että suomalaisessa auttamistyössä ei tunneta kunnia väkivallan ilmiötä tarpeeksi hyvin. Ilmiön selkeämpi määrittely ja kunnia väkivallan määrittely ongelmaksi helpottaisivat puuttumista tilanteisiin, joita työntekijät kohtaavat työssään. Keskeisessä osassa kunnia väkivallan ehkäisyä on myös sen kulttuurisen taustan kyseenalaistaminen, jolloin sitä ei käsiteltäisi pelkistetysti vain kulttuurikysymykseksi, vaan kulttuuri nähtäisiin osana sitä kokonaisuutta, jossa kunnia väkivaltaa tapahtuu.

5.3 Kunniaväkivalta suomalaisessa yhteiskunnassa

Muistan, kuinka eräs maahanmuuttajataustainen keski-ikäinen mies tuli keskustelemaan kanssani työskennellessäni sosiaaliohjaajana Tampereen Hervannassa Kototorilla, joka on matalankynnyksen kohtaamispaikka niin maahanmuuttajataustaisille kuin kantasuomalaisillekin. Kyseinen mies kertoi olevansa kotoisin Afganistanista mutta asuneensa Suomessa jo pitkään. Hän kertoi kahden poikansa syntyneen Suomessa. Pojat olivat tuolloin kymmenen- ja kahdeksan vuotiaita. Isä kertoi minulle kuinka paikallinen afgaaniyhteisö painosti isää ympärileikkauttamaan poikansa. Isällä oli suuri huoli siitä, pääsisivätkö pojat aikuisina kunnollisiin naimisiin, jos heitä ei ympärileikattaisi. Isän huoli oli suuri ja kohtaaminen on jäänyt mieleeni siitäkin syystä, että koin olleeni tietämätön ja avuton auttamaan miestä.

Julkinen keskustelu kunniaan liittyvistä haitallisista perinteistä ja väkivallasta on lisääntynyt Suomessa viime aikoina. Syynä tähän pidän väkivaltaisia tekoja, jotka ovat nousseet valtamediassa otsikoihin. Näistä yhtenä esimerkkinä mainitsen maaliskuussa 2019 Helsingin Haagassa tapahtuneen puukotuksen, jossa mies puukotti entistä vaimoaan ja tämän miespuolista ystävää, tapauksessa vammoja saivat myös ex-pariskunnan yhteiset alaikäiset lapset. Tapaukseen liittyi kunniaväkivallan piirteitä. (Kilpeläinen, 2019)

Hakalan ja Kauppisen (2016, s. 28) mukaan Tammissalo-Korhonen (2009) kirjoittaa siitä, kuinka maahanmuuttajanaiset saattavat kohdata uudessa kotimaassaan jopa enemmän väkivaltaa kuin lähtömaassa. Kyseessä on miesten kokema auktoriteetin katoamisen tunne, joka ilmenee esimerkiksi lisääntyneenä kontrollina. Tyttöjen pukeutumista, ihmissuhteita ja liikkumista saatetaan kontrolloida. Niille asetettuja rajoituksia saatetaan tehostaa esimerkiksi fyysisellä väkivallalla ja uhkauksilla.

Ilmiöön liittyy vahvasti Tammissalo-Korhosen (2009) mukaan miesten pelkovan vallan, identiteetin ja miehisyyden katoamisesta. Perheen naispuolisia jäseniä saattaa houkuttaa suomalainen vapaus ja idea tasa-arvosta, jolloin miehet pelkäävät kunnian menettämistä naisen käytöksen vuoksi. Naisia saatetaan tällöin eristää ja vartioida. Perheenjäsenet saattavat sopeutua eri tahtiin uuteen yhteiskuntaan ja tällöin esimerkiksi isien ja tyttärien näkökulmat saattavat erota toisistaan suuresti. (Hakala & Kauppinen 2016, s. 28)

Yle kertoo haastattelussaan 13.5.2019 pääkaupunkiseudulla syntyneen ja kasvaneen Saran tarinan siitä, kuinka Sara joutui koko elämänsä ajan kunniaan liittyvien patriarkaalisten arvojen ja perinteiden uhriksi. Sara kertoo haastattelussa, kuinka hän on kokenut jo heti syntymänsä olleen vanhemmilleen pettymys, koska perheen kotimaassa ensimmäiseksi lapseksi toivottiin aina poikaa. Sara kertoo elämänsä olleen lapsuudesta asti rajoituttua, toisin kuin hänen kahden nuoremman veljensä. Saran vanhempien

kontrollointi tytärtään kohtaan huipentui fyysiseen väkivaltaan ja pahoinpitelyyn tytön ollessa 19-vuotias. Saran vanhemmat olivat saaneet tietää Saran seurustelusuhteesta, jota vanhemmat eivät hyväksyneet. Sara oli päätetty näyttää vanhassa kotimaassa häntä 30 vuotta vanhemmalle miehelle. Kun Sara kieltäytyi lähtemästä sukulaisnaisen mukaan matkalle, äiti ja sukulaisnainen pahoinpitelivät Saran potkimalla häntä rappukäytävässä portaisiin, koska luulivat hänen ollevan raskaana poikaystävänsä, toivoen Saran saavan keskenmenon. Sara kertoo haastattelussa halunneensa kertoa oman tarinansa, koska toivoo sen auttavan muita maahanmuuttajataustaisia lapsia Suomessa. (Happonen, 2019)

Helsingin Sanomat (2019) kirjoittaa artikkelissaan Kulttuurissa kasvaneet suomalaisten nuorten kokemasta kulttuuriväkivallasta. Lehti haastatteli juttuaan varten 17 nuorta naista ja miestä, joilla on ollut omakohtaisia kokemuksia kunniaan liittyvästä väkivallasta. Monien haastateltavien kohdalla puhuttiin tyttöjen rajoittamisesta, uhkailusta, pakkoavioliitoista sekä yhteisön hylkäämisen pelosta. Eräs haastateltu nuori kertoi tarinaansa lapsuudestaan, jolloin perhe asui pienemmällä paikkakunnalla, jossa omaan yhteisöön kuuluvia jäseniä ei ollut ja vanhempien suhtautuminen oli avoimempaa ja lapset saattoivat leikkiä vapaasti kantasuomalaisen lasten kanssa. Myöhemmin perheen muuttaessa isompaan kaupunkiin tyttöjen elämän rajoittaminen ja kontrollointi lisääntyivät oman yhteisön jäsenten lisääntyessä naapurustossa. Kunniaan liittyvät odotukset ovat vahvasti sidottuja oman yhteisön odotuksiin tyttöjen kunniallisesta käyttäytymisestä. (Teittinen & Manner, 2019)

Samaisessa artikkelissa Helsingin apulaispormestari Nasima Razmyar kertoo seuranneensa kunniaan liittyvää väkivaltaa taustansa ja työnsä vuoksi pitkään. Razmyarin perhe on kotoisin Afganistanista, ja hän on työskennellyt aikaisemmin turvakodissa ja toimi Monika-naisissa hallituksen puheenjohtajana. Razmyar varoitti aiemmin tänä vuonna maahanmuuttajien rinnakkaisyhteiskunnista, joissa tytöt ja naiset eivät voi elää vapaasti. Hänen mukaansa tällaisia rinnakkaisyhteiskuntia elää jo Suomessa, tosin pienessä mittakaavassa, mutta kontrollointi tulee Razmyarin mukaan ottaa vakavasti. Maahanmuuttajataustaisten määrä kasvaa Suomessa voimakkaasti, etenkin pääkaupunkiseudulla, jonka kokonaismuuttovoitosta 85 % on tällä vuosikymmenellä ollut maahanmuuttajataustaisia. Razmyarin mukaan muutosta myönteiseen suuntaan on kyllä tapahtunut ja samaa toteavat haastatellut Helsingin Sanomien (2019) artikkelissa. Fyysinen väkivalta on vähentynyt, mutta toisaalta henkisen väkivallan vaikutukset voivat olla nuorille tytöille ja naisille vakavia. Monet haastatelluista kertoivat kärsineensä ahdistuksesta, masennuksesta ja jopa itsetuhoisista ajatuksista. Positiivisen muutoksen ovat aikaansaaneet maahanmuuttajataustaiset naiset itse näyttämällä nuoremmilleen esimerkkiä, että naisella on lupa kouluttautua, matkustella, ottaa kantaa ja muuttaa omilleen. (Teittinen & Manner 2019)

Monissa lukemissani lähteissä puhuttaessa kunniaan liittyvästä väkivalta Suomesta mainitaan ongelmat puuttua ilmiöön yhteiskunnan tasolla. Koetaan, ettei tietoa ole tarpeeksi eikä osata tunnistaa kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä, eikä niitä osata ottaa puheeksi kohtaamistilanteissa. Oma tulkintani on se, että olemme tulleet siihen kohtaan, jossa tunnistamme ilmiön olemassaolon ja sen, että siihen puuttuminen on haastavaa. On todettava kuitenkin se, että myös Suomessa on herätty ilmiön ennaltaehkäisyyn. Järjestötasolla kunniaan liittyvään väkivaltaan on tartuttu esimerkiksi Tampereella DIDAR:n toimintana ja pääkaupunkiseudulla Sopotyön tavoitteena on ennaltaehkäistä kunniaan liittyviä konflikteja yhteisössä. Tulisiko meidän silti tunnistaa ilmiö laajemmin ja ottaa se entistä paremmin huomioon esimerkiksi viranomaistyössä?

Helsingin Sanomien (2019) haastatteleminen nuorten mukaan Suomessa tarvittaisiin lisää tutkimustietoa aiheesta sekä lisää toimia. Esimerkiksi koulutusta viranomaisille, toimintaohjeita kouluille ja lisää maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä paikkoihin, jossa kohdataan nuoria. Moni kunniankontrollia kokeva ei uskalla puhua ulkopuolisille, koska ei tiedä, mitä siitä voi seurata. He saattavat kokea pelkoa viranomaisia kohtaan ja ovat huolissaan tiedon kulkeutumisesta kotiin. Nuoret olisivat kaivanneen vertaistukea, koska kokivat, etteivät valtaväestöön kuuluvat suomalaiset välttämättä ymmärrä tai osaa suhtautua ilmiöön. (Teittinen & Manner, 2019)

Lidman (2015, s. 311) toteaa, että tietoisuus kunniaan liittyvän väkivallan monista eri ulottuvuuksista on lisääntynyt Suomessa. Hänen mukaansa asiasta on silti edelleen puhuttava sensitiivisesti ottamatta turhia riskejä väärinymmärretyksi tulemisesta, rasismista tai leimautumisesta. Pitkään eurooppalaisessa keskustelussa kunniaiväkivallasta on näkynyt ajatus siitä, että kunniaiväkivaltateot ovat irrallaan eurooppalaisesta kulttuurista, ikään kuin vieraiden vähemmistöryhmien omia asioita, joihin on hankala puuttua. Joidenkin näkyvyyttä saaneiden tapausten ansiosta olemme kuitenkin havahtuneet todellisuuteen, jossa kunnialla perustellaan pakkoavioliittoja, henkirikoksia tai muita vastaavia väkivaltaisuuksia. Uhrien selviytymisen tueksi ja väkivallan ehkäisemiseksi on välttämätöntä tunnistaa väkivaltaa tuottavia sukupuolittuneita valtarakenteita ja mahdollisia kunniaetiikkaan liittyviä motiiveja mutta samalla varottava kulttuuristamisen oikotietä. (Lidman 2015, s. 311)

6 TUTKIMUSKYSYMYKSET- JA MENETELMÄT

Tutkimuksessani haluan selvittää kotouttavan sosiaalialan ammattilaisten kykyä tunnistaa kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä ja niiden erilaisia ilmenemismuotoja. Toiseksi haluan selvittää osataanko kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä ottaa puheeksi. Kolmanneksi haluan tutkimuksessani

selvittää osaavatko kotouttavan sosiaalityön ammattilaiset ohjata asiakkaita kunniaan liittyvissä kysymyksissä asianmukaisten palvelujen piiriin. Lopuksi kysyn vielä kotouttavan sosiaalityön ammattihenkilöiden lisäkoulutuksen tarpeesta kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden aiheesta. Tutkimusaineistoni keräsin sähköisellä kyselylomakkeella ja analysoin aineistoni teemoittelun avulla.

6.1 Tutkimuskysymykset

TUTKIMUSKYSYMYS 1

- Miten kotouttavassa sosiaalialan työssä tunnistetaan kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä?

TUTKIMUSKYSYMYS 2

- Millä tavoin kotouttavassa sosiaalialan työssä otetaan puheeksi kunniaan liittyvät haitalliset perinteet?

TUTKIMUSKYSYMYS 3

- Miten kotouttavassa sosiaalialan työssä ohjataan asiakasta eteenpäin muiden palveluiden piiriin asiakkaiden kohdatessa kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä?

TUTKIMUSKYSYMYS 4

- Millaista lisätietoa- ja/tai koulutusta kotouttavan työn ammattilaiset kokevat tarvitsevänsä kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden aiheesta?

6.2 Aineistonkeruu sähköisellä lomakkeella

Opinnäytetyöni on sekä tutkimuksellinen että toiminnallinen ja se pohjautuu kvalitatiiviseen eli laadulliseen ja kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen. Määrällisen tutkimuksen piirteet näkyvät kyselylomakkeeni taustakysymyksissä, joissa kysyttiin vastaajien koulutustaustaa, tehtävänimikettä, työorganisaatiota sekä työkokemuksen kestoa. Aineistonkeruumenetelmänä käytin sähköistä kyselylomaketta, koska se oli ajankäytön kannalta järkevin vaihtoehto. Kuten raporttini alussa olen todennut, työelämäyhteistyönä toimi Maahanmuuttajien alkuvaiheen palvelu, joka on osa Tampereen kaupungin aikuissosiaalityötä.

Jaoin kyselylomakkeet kaikille asiakastyötä tekeville, sosiaalialan ammattilaisille, eli ohjaajille, sosiaaliohjaajille ja sosiaalityöntekijöille Tampereen kaupungin Maahanmuuttajien alkuvaiheen palveluissa (nykyisin Maahanmuuttajapalvelut) tammikuussa 2019. Vastauksia sain yhteensä viisi kappaletta.

Käytin sähköisen kyselylomakkeen teossa Google Forms -nimistä sähköistä työkalua. En ollut aiemmin käyttänyt kyseistä ohjelmaa, mutta sen käyttö osoittautui helpoksi ja vaivattomaksi. Lähetin kyselylomakkeeni lisäksi lyhyen saatekirjelmän Maahanmuuttajien alkuvaiheen palvelun asiakastyötä tekeville ammattihenkilöille, jossa kerroin opinnäytetyöni teeman ja tarkoituksen. Annoin vastaamiselle aikaa kaksi viikkoa. Pidensin vastausaikaa kerran, yhdellä viikolla. (Liite 1)

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2007, s. 190) toteavat kyselystä, että se on tehokas tapa kerätä tutkimusaineistoa, koska se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä ja kyselyllä voidaan mahdollisesti tavoittaa suurikin määrä vastaajia. Näistä syistä sitä käytetään erityisesti kvantitatiivisissa eli määrällisissä tutkimuksissa aineiston keruuseen. Kyselyn heikkouksina pidetään tosin sen pinnallisuutta, teoreettista vaatimattomuutta ja kyselyn mahdollistamaa pientä vastausprosenttia eli katoa. Jos kysely osoitetaan jollekin tietylle ryhmälle, esim. saman ammattikunnan edustajille, joita kyselyn aihealue koskettaa ja kiinnostaa, saatetaan saada suurikin vastausprosentti. Useimmiten tutkija joutuu muistuttamaan vastaamatta jättäneitä, yleensä se kannattaa tehdä kaksi kertaa, tällöin vastausprosentti saattaa nousta jopa 70-80 prosenttiin. (Hirsjärvi ym. 2007, s. 191)

Olen käyttänyt opinnäytetyöni tutkimusosassa lähteenä Hakalan ja Kauppisen (2016) opinnäytetyötä Sosiaalialan työntekijöiden ja sosionomiopiskelijoiden tiedon tarve kunniakulttuurin ja kunniaväkivallan ilmiöstä. Hakalan ja Kauppisen (2016) tutkimuksessa on kerätty aineistoa huomattavan paljon suuremmalta joukolta kuin omassani, mutta kyselyn osalta aineistonkeruumenetelmä on ollut samantyyppinen.

Kyselylomakkeessani on sekä strukturoituja, että avoimia kysymyksiä, joten kyselylomakkeet ovat tällöin puolistrukturoituja (ks. Hakala, Kauppinen 2016, s.31). Avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden sanoa, mitä hän todella ajattelee kysyttävästä aiheesta, verrattuna monivalintakysymyksiin, jotka saattavat kahlita vastaajan valmiiksi rakennettuihin vaihtoehtoihin. Avoimien kysymysten heikkous taas piilee aineiston kirjavuudessa ja luotettavuudessa, jota tutkijan on hankalaa koodata. (Hirsjärvi ym. 2007, s. 196)

6.3 Aineiston analyysi teemoitellen

Laadullista tutkimusaineistoa on mahdollista käsitellä esimerkiksi teemoittelun, tyypittelyn, sisällönerittelyn, diskurssianalyysin tai keskusteluanalyysin avulla. Olen valinnut aineistoni analysointitavaksi teemoittelun, jonka avulla aineisto pilkotaan ja ryhmitellään eri aihealueiden mukaan. Teemoittelussa korostuu teeman sisältö: Mitä teemoista on sanottu ja mitä asioita siihen katsotaan sisältyvän? (Kamk n.d.)

Analyysivaiheessa aineistosta nousi neljä eri teemaa: tutkittavan ilmiön tunnistaminen, puheeksi ottaminen, palveluohjaus ja lisäkoulutus. Etsin saman teeman alaisista vastauksista mahdollisia yhtäläisyyksiä ja luetteloin nämä vastaukset erilliselle Word-dokumentille. Aineiston analyysivaiheessa luin vastauksia moneen kertaan, mikä helpotti yhtäläisten vastausten havainnointia ja luokittelua. Jo tässä vaiheessa haluan todeta, että vastausprosentti (33,3 %) jäi vastausajan pidentämisestä huolimatta matalaksi. Näin ollen aineistoni on kapea, eikä siitä voida vetää yleisiä johtopäätöksiä. Tarkastelen tutkimukseni luotettavuutta myöhemmin.

Tutkimukseni aihealue on minulle tuttu ja katson sen olevan oleellisessa osassa kotouttavassa sosiaalityössä tapahtuvaa asiakkaan kohtaamista, ymmärtämistä ja ohjaamista. Ammattihenkilöt, joille kyselylomakkeeni lähetin, toimivat kotouttavan sosiaalityön kentällä. Toisilla vastanneista työkokemusta on kertynyt useampia vuosia, kun taas toisille työ on varsin uutta. Kysyin kyselyssä myös vastaajien koulutusta, mutta koska vastaajien määrä jäi tavoitettani pienemmäksi, en ota koulutustaustaa aineiston analyysivaiheessa huomioon, näin vastaajien henkilöllisyys ei ole todennettävissä.

Vastaajien asiakaskunta koostui monesta eri kansallisuudesta, mutta yleisimmiksi, jotka esiintyivät kaikkien vastaajien vastauksissa, olivat Irak, Syyria, Afganistan, Somalia ja Iran. Myös Kongon demokraattinen tasavalta, Sudan, Etiopia, Venäjä ja Kiinan kansantasavalta mainittiin.

Vastaajien asiakaskunta koostui sekä perheellisistä, että yksinäisistä aikuisista.

7 KYSELYN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineistostani esiin nousseet teemat olivat kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden tunnistaminen, puheeksiottaminen, asianmukainen palveluohjaus ja lisäkoulutuksen tarve aihealueesta. Seuraavissa alaluvuissa tulen esittelemään tuloksia tarkemmin.

7.1 Kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden tunnistaminen

Kyselyn tuloksista selviää, että kotouttavaa sosiaalityötä tekevät sosiaalialan ammattilaiset liittävät kunnian ihmisen arvoon ja maineeseen yhteisönsä silmissä. Kunnia koetaan määrittelevän yksilön toimintaa ja moraalialia, ikään kuin tietynlaisena sosiaalisena normistona. Vastauksissa näkyi vahvasti kunnia-ajatteluun liitetty yhteisöllinen aspekti, ja se koetaan kulttuurisena ilmiönä, eikä niinkään uskollisena. Vastauksissa pohdittiin myös kunnian korostumista yhteisöllisissä kulttuureissa.

Vastaajista 100 % oli sitä mieltä, että kunniaan liitetty kulttuuri näkyy heidän työssään. Puhuttaessa kunniaan liitettyistä haitallisista perinteistä vastaajat kokivat niiden tarkoittavan yksilön vapauden rajoittavia toimenpiteitä. Vastauksista kävi ilmi, että haitallisiksi kunnia-ajattelun perinteiksi lukeutuvat esimerkiksi pakkoavioliitot, fyysinen, henkinen, seksuaalinen tai taloudellinen väkivalta. Yhdessä vastauksessa mainittiin patriarkallisten, miestä suosivien käytänteiden olevan osa kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä.

Totesin, että vastaajista kaikki olivat sitä mieltä, että kunniaan liitetty kulttuuri näkyy kotouttavassa sosiaalityössä. Vastaajien mielestä kunnia-kulttuuri ilmenee asiakkaiden elämässä tietynlaisena sosiaalisena koodistona, johon lukeutuu esimerkiksi ihmisten käyttäytyminen kohtaamistilanteissa, kenen kanssa saa puhua, mistä asioista on soveliaista puhua, ketä voidaan kätellä jne. Yhdessä vastauksessa nähdään kunniaan liitetyn kulttuurin ilmenevän asiakkaan rajallisuutena ymmärtää ja/tai hyväksyä uudenlaisia ajattelu- tai toimintatapoja.

Eräs asiakas koko kunniaansa loukatun, kun terveydenhuollossa häntä oli moitittu turhasta ajanvaruksesta. Kyseessä oli samasta kulttuurista kotoisin oleva, asiakasta nuorempi työntekijä. Toinen asiakas koki, että opettaja oli loukannut hänen kunniaansa, kun oli hyssytellyt luokkaa. Näin ei kuulemma saa toimia aikuisten ihmisten kanssa hänen kulttuurissaan. Moni asiakas lähettää ulkomaille perheenjäsenille rahaa, vaikka elävät itse minimitoimeentulotuella ja saattavat pahimmassa tapauksessa ottaa pika-vippejä turvatakseen esimerkiksi vuokranmaksun.

Esimerkiksi joihinkin asioihin suhtautuminen ja näkemykset ovat asiakkaiden näkökulmasta rajallisia ja heidän on mahdoton ajatella toimivansa jollakin toisella tavalla, kulttuurin ja kunnian vuoksi. Lisäksi se saattaa ilmetä rajoittavana tekijänä (esim. miehet määräävät naisen menemisistä ja osallistumisista palveluihin).

Kaikki vastaajat olivat kohdanneet kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä työssään. Vain yksi vastaajista koki ilmiön tulevan vastaan jollain tapaa kaikkien asiakkaiden kanssa. Useimmat vastasivat tulleen tilanteeseen, jossa kunniaan liittyvät haitalliset perinteet näkyivät asiakkaiden elämäntilanteissa, noin kaksi tai kolme kertaa kuukaudessa.

Lähteitä lukiessani olen useasti törmännyt siihen, kuinka esimerkiksi virnaomaistyössä ei osata suhtautua kunniaan liittyvään väkivaltaan tarpeenmukaisella vakavuudella, sen ajatellaan olevan osa asiakkaan kulttuuria ja siten ikään kuin hyväksyttävää. Jos kuitenkin ajatellaan pelkästään yksilön vapauden rajoittamista, ei ole kyse kulttuurin sallimasta vapaudesta rajoittaa toisen henkilön itsemääräämisoikeutta, vaan silloin puhutaan mielestäni yleismaailmallisten ihmisoikeuksien loukkaamisesta ja näihin tilanteisiin tulisi mielestäni puuttua. Millä tavalla, se onkin jo haastavampaa.

Vastaajista kaikki olivat sitä mieltä, että kunniaan liittyvät väkivaltatilanteet tai siihen liittyvät uhkatilanteet on otettava asiakasohjauksissa vakavasti ja ohjattava asiakas eteenpäin tekemään rikosilmoitusta. Yhteydenotto poliisiin mainittiin lähes kaikissa vastauksissa. Useammassa vastauksessa tuli ilmi tilanteiden haastavuus, koska kunniaan liittyvissä väkivaltatilanteissa koetaan olevan paljon omaa arvomaailmaa vastustavia tekijöitä. Yhdessä vastauksessa mainittiin myös se, että vastaaja ei koe omaavansa riittävää tietoa aiheesta ja siksi kunniaväkivaltatilanteita on vaikea ymmärtää.

Tarkastelen tilannetta Suomessa voimassa olevien, työtäni ohjaavien lakien kautta. Ohjaan asiakkaan tekemään rikosilmoituksen sekä ohjaan tarvittaessa välittömän avun piiriin. Asiakkaalle kuten myös tekijälle tulisi varmistaa tuki mahdollisimman nopeasti; kokijalle turvaa ja tilaa käsitellä asiaa ja tekijälle vastuu teoistaan. Näihin on omat prosessinsa.

Osittain vaikeina ja haastavina, sillä yrittää kunnioittaa ja kuulostella toisen näkökulmaa johonkin aiheeseen, mikä on ristiriidassa omaan arvomaailmaan ja näkökulmaan. Haasteellista löytää sopivia ratkaisuja "tallomatta toisen varpaille", mutta pyrkiä edistämään tasa-arvoa ja oikeuksia.

7.2 Puheeksiottaminen

Kyselyyn vastaajista enemmistö vastasi havainnoivansa asiakkaan tunnetiloja ja käytöstä kohtaamistilanteessa, kun kysyttiin milloin huoli kunniaan liittyvästä haitallisista perinteistä herää. Asiakkaan oma kertomus esiintyi tärkeänä huolen herättäjänä vastauksissa. Myös asiakkaan taloudelliset vaikeudet saattaisivat aiheuttaa huolta kunniaan liittyvistä rajoituksista asiakkaan elämässä. Myös miehen hallitseva käytös vaimoan kohtaan kohtaamistilanteessa saattaisi aiheuttaa huolta.

Vastaajista suurin osa ottaisi huolensa esiin keskustelussa asiakkaan kanssa. Turvallisen ja luottamukseen perustuvan tilanteen luomista pidettiin myös tärkeänä. Yhdessä vastauksessa tuli esiin esimiehen ja työyhteisön konsultointi ja tuki asiakkaan kohdatessa kunniaan liittyvää väkivaltaa.

Toinen vastaajista piti tärkeänä asiakkaan luvan saamista pystyäkseen toimimaan akuuteissa tilanteissa. Myös DIDAR:a konsultoiminen ja/tai sinne ohjaaminen mainittiin muutamassa vastauksessa.

Yhdessä vastauksessa koettiin tarpeelliseksi lisätiedon tarve, jotta asiakastyössä ammattilainen osaisi ottaa puheeksi havaitessaan mahdollisen kunniaan liittyvän väkivallan. Vastaaja pohti ulkopuolisen henkilön mahdollisuuksia ja velvollisuuksia puuttua asiaan. Hän toivoi lisää tietoa puheeksi ottamisen menetelmistä, ettei omalla toiminnallaan lisäisi jo olemassa olevaa vahinkoa tai mahdollistaisi uusia riskitilanteita. Vastaajan mielestä jo koulutuksessa tulisi keskustella ilmiöstä enemmän. Myös työyhteisön sisällä kaivattiin lisää dialogia aiheesta.

Tarjoan turvallisen tilan keskusteluun. Teen selväksi keskustusten raamit; en tuomitse, asiakas saa määritellä miten puhuu ja mistä puhuu. Koetan keskustelun lomassa kertoa miltä omasta suomalaisesta näkökulmasta asia vaikuttaa. Kerron myös lainsäädännöstä ja omasta velvollisuudestani ilmoittaa asioista eteenpäin.

7.3 Asianmukainen palveluohjaus

Suurin osa kotouttavan sosiaalityön ammattihenkilöistä, jotka vastasivat kyselyyn, kokivat osaavansa ohjata asiakkaan eteenpäin tilanteessa, jossa työntekijällä on herännyt huoli asiakkaaseen kohdistuvasta kunniaan liittyvästä väkivallasta. Hieman pienempi osa vastaajista koki osaavansa tukea asiakasta, joka on kohdannut kunniaan liittyvää väkivaltaa. Kaikki vastaajat kokivat haasteelliseksi erottaa toisistaan kunniaan liittyvät haitalliset perinteet ja muut kunniaan liittyvät toimintatavat.

Vastaajat kertoivat oman kulttuuritaustan tunnistamisen tärkeydestä, kytyttäessä työntekijän valmiuksista kohdata kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä. Asiakkaan kanssa tasa-arvoinen asetelma tuottaa myös onnistuneita kohtaamisia sekä mahdollisuuksia ratkaista yhdessä asiakkaan kanssa kunniaan liittyviä konflikteja. Vastaaja oli huomannut myös omien toimintatapojensa kyseenalaistamisen ja niiden säännöllisen tarkastelun olevan asiakassuhteen luomisen kannalta tärkeää.

Kohdatessaan asiakastyössä kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä vastaajat mainitsivat väkivaltaa koskevien asioiden sensitiivisen käsittelyn tärkeäksi. Väkivaltaan tulee aina suhtautua vakavasti ja sitä kohdatessaan ihmisellä on aina mahdollisuus päästä avun piiriin. Tätä prosessia ei kuitenkaan helpota asian kauhustelu tai voivottelu.

Työntekijän sensitiivisen työtteen ja kyvyn havainnoida heikkojakin signaaleja kohdatessaan asiakkaita nähdään mahdollistavan kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden havainnointia, puheeksi ottamista, sekä asianmukaista palveluohjausta.

On tunnistettava oman kulttuurin haitalliset kunniaan liittyvät perinteet. Muuten ei pysty tunnistamaan ja hyväksymään toisen kulttuurin haitallisia perinteitä tasa-arvoisesti. Tarkoitus ei ole katsella tilannetta ylhäältä alaspäin, vaan samalta viivalta asiakkaan kanssa. Suomalaisessa kulttuurissa on paljon kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä, joita on kantasuomalaisena joskus vaikea havaita. Lisäksi on oltava valmis kyseenalaistamaan omia toimintatapoja, jota saattavat haitata asiakassuhdetta.

7.4 Lisäkoulutuksen tarve

Kyselyyn vastanneista suurin osa oli sitä mieltä, että kunnialkulttuuri ilmiönä tuo lisähaasteita kotouttavaan sosiaalityöhön. Yksi vastanneista kokee välttämättömäksi pohtia omia arvoja ja toimintatapoja. Oman työn reflektointi nähdään tarpeellisena. Sama vastaaja koki hankalaksi arvioida kunnia-ajatteluun liittyvien tavallisten elementtien sekä haitallisten toimintamallien välisiä eroja. Toinen vastaaja mainitsi kaikkien asiakkaiden huonovointisuutta lisäävien tekijöiden tuovan haastavuutta työhön. Yksi vastaajista mainitsi hankalaksi tilanteet, joissa oma ja asiakkaan näkemys tarvittavista toimenpiteistä eroavat ja tulisi onnistua löytämään yhteisymmärrys.

Omia arvoja ja toimintatapoja on mietittävä koko ajan. Lisäksi raja haitallisten ja tavallisten kunnialkulttuurien välillä on joskus hämärä.

Kaikki asiat jotka lisäävät asiakkaan huonovointisuutta tuovat lisää haasteita.

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että kunnialkulttuurista ei ole ollut tarjolla riittävästi koulutusta. Kysyttäessä, millaista lisäkoulutusta vastaajat toivoisivat aiheesta, useammassa vastauksessa toivottiin käytännön tilanteisiin ohjausta ja neuvoa: miten tulisi toimia, kun kohtaa asiakastyössä kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä. Yksi vastaajista pohti vastauksessaan omia velvollisuuksiaan ja oikeuksiaan ja oman toiminnan yhteyttä mahdollisiin väkivaltatilanteisiin. Toinen vastaajista toivoi ylipäättänsä lisää koulutusta kunnialkulttuurin temasta, millaisiin tilanteisiin tulee sosiaalialan työntekijän puuttua ja miten.

Vastauksissa lisäkoulutuksen sisällöistä esiin nousi myös osaamisen lisääntyminen kulttuuristen erityispiirteiden tunnistamisessa. Yhdessä vastauksessa koettiin tärkeäksi myös lisätä keskustelua aiheesta yhdessä kollegoiden kanssa, jotta tietoa voitaisiin jakaa aktiivisemmin. Näiden kaltaiset työyhteisön väliset keskustelut nähtiin myös opettavaisina. Puheeksi ottami-

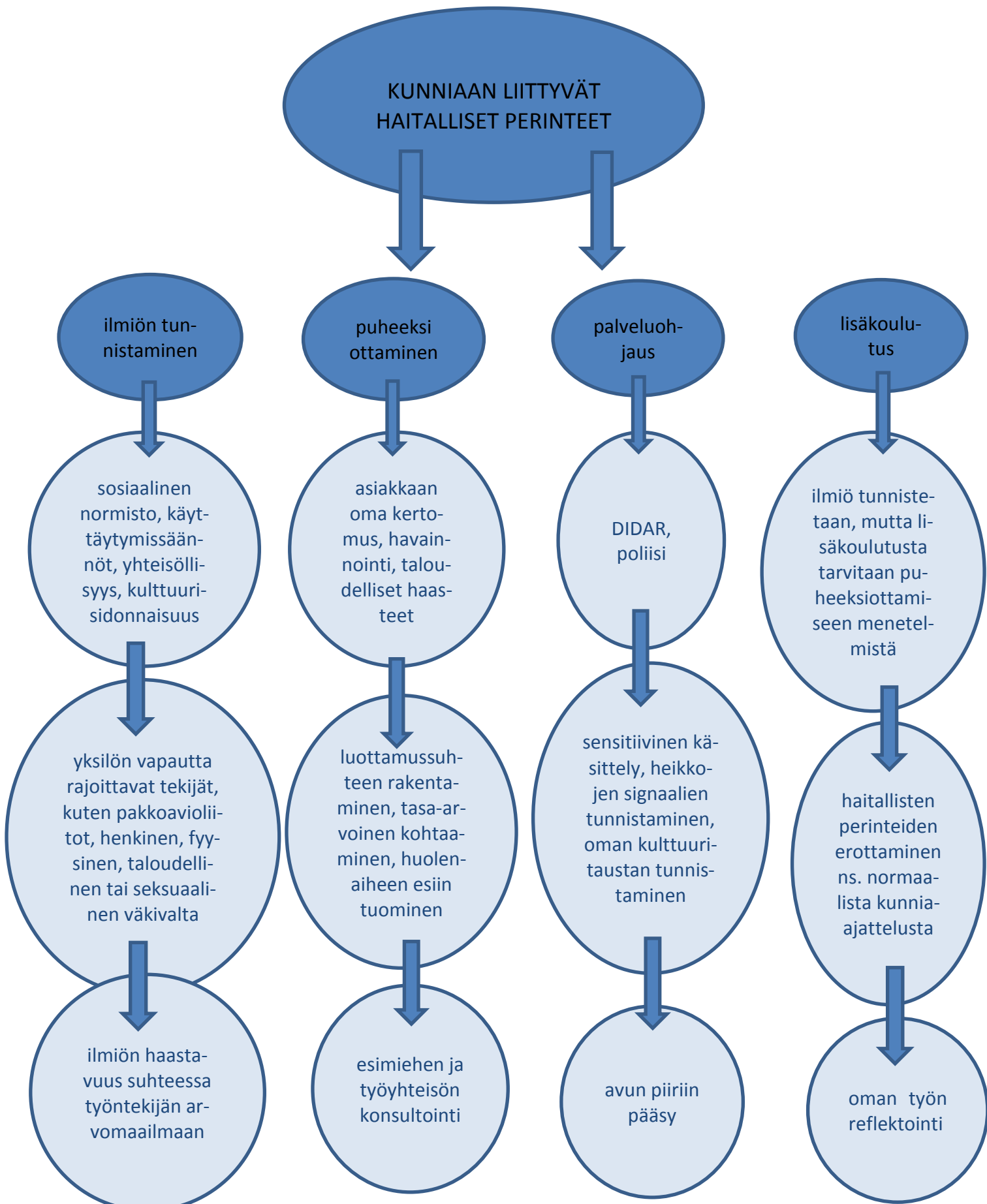
sen tärkeys ja oikea-aikaisuus koettiin myös haastavaksi, joten siihen toivottiin lisää koulutusta. Koulutusta aiheesta olisi vastaajien mielestä hyvä saada jo ammattiin valmistavassa koulutuksessa.

Monen asian on joutunut itse opettelemaan kantapään kautta. Eri kulttuurien erityispiirteitä työntekijöiden omista kokemuksista käsin olisi hyvä keskustella ja oppia.

Tarkemmin teemoista, mikä kaikki on kunniakulttuuria, millaisiin aiheisiin voi ja pitää puuttua, ja miten. Millaiset oikeudet ja velvollisuudet työntekijällä on missäkin tilanteessa. Pitääkö jotain asiaa vain kunnioittaa ja olla puuttumatta. Jos työntekijänä puuttuu tilanteisiin, olisi hyvä tietää myös voiko siitä seurata hänelle vaaratilanteita tai muuta vastaavaa, mikä olisi hyvä tiedostaa.

7.5 Kyselyn tulokset kuviona

Kuvassa 2 esitetään kyselyn tulokset tiivistetysti kuviona
Kuva 2. Kyselyn tulokset teemoiteltuna

7.6 Johtopäätökset

Tutkimukseni lähtökohtana oli tutkia kotouttavan sosiaalityön ammattilaisten osaamista ja kykyä tunnistaa, ottaa puheeksi ja ohjata asiakkaita eteenpäin kunnia-ajatteluun liittyvissä haitallisissa tilanteissa. Tutkimukseni kohdistui Tampereen kaupungin aikuissosiaalityötä tekeville Maahanmuuttajapalvelujen ohjaajille, sosiaaliohjaajille ja sosiaalityöntekijöille.

Tutkimuksestani nousi esiin se seikka, että kotouttavan sosiaalityön ammattilaiset kohtaavat työssään kunnia-ajattelua. Kaikki kyselyyn vastanneista olivat sitä mieltä, että kunniakulttuuri esiintyy heidän työssään. Ilmiön esiintyvyys vaihteli muutamasta kerrasta kuukausittaisiin tilanteisiin, ja yhden vastaajan mielestä kunnia-ajattelua esiintyy joissain määrin jokaisen asiakkaan kohdalla.

Kunniaan liitettyjen haitallisten perinteiden nähtiin tarkoittavan käytännössä yksilön vapautta rajoittavia tekijöitä. Vastausten perusteella näihin lukeutuu muun muassa pakkoavioliitot, fyysinen, henkinen, seksuaalinen ja taloudellinen väkivalta. Yhden vastauksen mukaan kunnia-ajatteluun liitetyt haitalliset perinteet nähdään miestä suosivina, patriarkalisina perinteinä.

Kaikki kyselyyn vastanneista tekevät kotouttavaa sosiaalityötä ja heidän asiakaskuntansa koostuu pakolaistaustaisista aikuisista ja lapsista. Tampereen kaupungin Maahanmuuttajapalvelujen asiakkaina ovat turvapaikka-haun kautta oleskeluluvan saaneet, kiintiöpakolaiset sekä perheenyhdistämisen kautta Suomeen muuttaneet henkilöt. Osa vastaajista oli toiminut kyseisellä työkentällä jo useampia vuosia, toisille vastaajista kotouttava sosiaalityö oli uutta. Kotouttavan työn ammattilaiset pystyvät kokemuksen ja eräänlaisen ammatillisen herkistymisen myötä uskoakseni tunnistamaan kunnia-ajatteluun liittyvää problematiikkaa matalalla kynnyksellä. Uudemmatkin työyhteisön jäsenet hyötyvät kokeneempien tiedosta ja osaamisesta. Tilanne saattaisi olla erilainen, jos tutkimus laajennettaisiin käsittelemään muuta sosiaalialan asiantuntijaryhmää.

Tutkimukseen osallistuneiden mielestä kunniakulttuuri esiintyy asiakkaiden elämässä tietynlaisena sosiaalisena koodistona, johon lukeutuu esimerkiksi ihmisten käyttäytyminen kohtaamistilanteissa. Yhden vastaajan mielestä kunnia-ajattelu saattaa rajoittaa yksilön kykyä ymmärtää ja hyväksyä uudenlaisia ajattelu- ja toimintatapoja.

Kunniaan liittyviä väkivaltatilanteita on vastausten perusteella jokseenkin vaikeaa ymmärtää ja käsitellä, koska ammattilaiset kokevat asiakkaiden ajatusmaailman eroavan niin suuresti omista arvoista ja toimintamalleista. Kaikkien vastaajien mielestä kunniaväkivaltatilanteisiin tulee lähtökohtaisesti suhtautua vakavasti ja yhteydenottoa poliisiin pidettiin ensisijaisena.

Kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden puheeksi ottaminen koettiin vastauksissa myös jokseenkin haastavana, koska aiheesta ei koeta omaavan tarpeeksi tietoa. Tilanteiden sensitiivisyys lisää haastavuutta. Puheeksiottamisen menetelmistä tulisi keskustella esimerkiksi työyhteisön kanssa lisää. Turvallisen ja luottamukseen perustuvan suhteen luominen asiakkaan kanssa on tutkimukseni mukaan perusta kunniaan liittyvien haitalliseksi koettujen tilanteiden avaamiseen.

Hansen, Sams, Jäppinen ja Latvala (2016, s. 153) toteavat selvityksessään kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa, että maahanmuuttajataustaisten nuorten ja aikuisten avuntarvetta kunniaan liittyvissä väkivaltatilanteissa ei pitäisi vähätellä siitä syystä, että pelättäisiin leimaantumista. Kaikesta lähisuhdeväkivallasta tulisi keskustella. Kunniaan liittyvä väkivalta on osattava tunnistaa, jotta siihen osataan tehokkaasti puuttua myös ennaltaehkäisevästi.

Kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden erottaminen muista kunniaan liittyvistä ajattelu- ja toimintatavoista koetaan tulosten mukaan haastavaksi. Oman kulttuuritaustan tunnistaminen koettiin tärkeäksi kyvyksi tilanteissa, joissa kohdataan asiakkaita muista kulttuuritaustoista. Vastaaajista suurin osaa koki osaavansa ohjata asiakkaita eteenpäin tilanteissa, joissa kohdataan kunniaan liittyvää väkivaltaa. DIDAR sekä poliisi koettiin tärkeimmiksi yhteistyökumppaneiksi näissä tilanteissa.

Kunniaan liittyvä väkivalta ei ole muusta lähisuhdeväkivallasta erotettavissa oleva ilmiö, eikä käytännössä ole aina edes mahdollista erottaa kunniaan liittyvää väkivaltaa muusta sukupuolittuneesta lähisuhdeväkivallasta. Usein kunniaan liittyvän väkivallan erottaa muusta lähisuhdeväkivallasta teon motiivit: väkivaltaa perustellaan yhteisöllisen kunnian ylläpitämisellä tai sen palauttamisella ja siihen liitetään yleensä seksuaalisuutta ja sukupuolta koskevia käyttäytymissäntöjä. (Hansen ym., 2016, s. 154)

Vastausten perusteella myös kotouttavan sosiaalityön ammattilaiset kokevat tarpeelliseksi saada lisäkoulutusta kunniaan liittyvistä haitallisista perinteistä. Nimenomaan puheeksi ottamisen ja käytännönläheiset asiakastyön menetelmät kiinnostivat vastaajia. Aihealueen sensitiivisyyden vuoksi saatetaan aristella ja pelätä omalla toiminnalla aiheuttavan pahimmassa tapauksessa asiakkaalle lisää ongelmia. Toisaalta taas kyselyn vastausten perusteella väkivaltatilanteisiin tulee vastaajien mielestä aina suhtautua vakavasti ja niihin on puututtava.

Lisäkoulutuksen tarve tunnustetaan laajemminkin Suomessa. Hansen ym. (2016, 156) mainitsevat raportissaan sosiaalialan ammattilaisten esim. lastensuojelun tärkeän roolin ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta. Myös koulujen henkilökunnalla, terveydenhuollon ammattilaisilla ja poliisilla on keskeinen rooli kunniaiväkivaltatilanteisiin puuttumisessa. Tutkijat puhuvat yli- ja alireagoimisen tasapainoilusta tilanteissa, joissa kokonaisuuden

hahmottamiseksi tarvittavaa tietoa on usein vähän ja tieto voi olla ristiriitaista. Yleisesti tunnustetaan, että riskiarviointi vakavissa kunniaan liittyvissä väkivaltatilanteissa on vaativaa ja edellyttää usein nopeaa ratkaisuntekokykyä. Tutkijoiden haastattelujen perusteella ilmeni, että puutteellisen osaamisen takia ammattilaiset saattavat käsitellä kunniaan liittyvänä väkivaltana kaikkea tietyiltä maantieteellisiltä alueilta tai tietyistä etnisistä ryhmistä tulevien ihmisten tekemää ja kokemaa väkivaltaa. (Hansen ym. 2016, 155)

Haluan mainita, että vaikei omasta tutkimuksestani nousutkaan esiin moniammatillisuuden lisääminen kotouttavaan sosiaalityöhön ja sen merkitys kunniaväkivaltatilanteissa, on tämä tullut esiin eri lähteissä voimakkaasti, kun puhutaan viranomaistyön vastuusta kunniaväkivallan ennaltaehkäisyssä sekä siihen puuttumisessa.

Hansen ym. (2016, s. 156) toteaa, että vaikka poliisilla on keskeinen rooli kunniaväkivaltaa ehkäisevässä ja sen seurauksia korjaavassa työssä, tulee tapauksia vain vähän poliisiin tietoon. Ilmoituskynnys poliisille kunniaan liittyvissä väkivaltatilanteissa saattaa olla korkea, mikä voidaan selittää esimerkiksi epäluottamuksella viranomaisia kohtaan tai sillä, ettei tekoja aina osata mieltää rikoksiksi tai poliisin omalla ymmärtämättömyydellä. Myös kielitaidon tai tulkkauksen puute tai asianomaisen vähäinen tieto omista oikeuksistaan saattaa estää yhteydenoton tekemisen poliisille. Usein poliisi saa tiedon tapauksesta kolmannen osapuolen kautta. ”Moniammatillinen työtapa onkin kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa erittäin tärkeä sekä ennaltaehkäisyn, tehokkaan puuttumisen että uhrin tukipalveluiden varmistamiseksi.” (Hansen ym., 2016, s. 156)

8 POHDINTA

Sukupuolten välinen tasa-arvo on ensisijainen edellytys rauhan ja vakauden saavuttamiselle, taloudelliselle kehitykselle ja ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi.

(YK:n naisten oikeuksien sopimus 1979)

8.1 Kotouttavan sosiaalityön haasteita

On mielestäni otettava huomioon se tosiseikka, että kotouttavassa sosiaalityössä ammattilaiset saattavat herkemmin tunnistaa kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä kohdatessaan asiakkaita, kuin esimerkiksi muissa sosiaalialan palveluissa. Muista maista Suomeen muuttaneiden määrä on kuitenkin kasvanut, joten yhteiskuntamme palvelujärjestelmän tulisi pystyä kohtaamaan aidosti ja avoimesti muista kulttuuritaustoista lähtöisin

olevia asiakkaita. Suomalaisen yhteiskunnan moninaistuminen luo myös paineita työnteon ja johtamisen kehitykselle.

On yleisesti todettu, että maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden palkkaaminen yhteiskunnallisiin palveluihin edesauttaa kotoutujien kiinnittymistä uuteen yhteiskuntaan. Myös Ala-Lipasti (2009, s. 78) toteaa yhteisymmärryksen puutteen olevan usein este tai ainakin hidaste ongelmien ratkaisussa. Hänen mukaansa maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden puute sosiaalitoimessa voi osaltaan johtaa tähän yhteisymmärryksen puutteeseen. Ongelmien ratkaisu olisi helpompaa samasta lähtökulttuurista kotoisin olevan työntekijän kanssa.

Oman näkemykseni mukaan maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä tarvitaan Suomessa laaja-alaisesti jokaisella sektorilla. Olen oman työkokemukseni kautta huomannut kuinka systemaattisesti työvoimapolitiikka ohjaa maahanmuuttajataustaisia henkilöitä työskentelemään vain tietyillä aloilla, joilla Suomessa esiintyy työvoimapulaa. Usein nämä alat sisältävät matalapalkkaisia töitä, joihin on vaikea rekrytoida kantasuomalaisia työntekijöitä. Yhteiskunnan polarisoitumisen ennaltaehkäisyssä tulisi mielestäni ottaa huomioon myös joustavampi työvoimapolitiikka.

Kotoutumisen onnistumisella on todettu olevan suora yhteys maahanmuuttajataustaisten naisten ja nuorten tyttöjen kokemaan kunniaan liittyvään väkivaltaan. Helsingin Sanomat (2019) haastatteli kotoutumisasian-tuntijana Vantaalla toimivaa Bahar Mozaffaria. Hänen näkemyksensä mukaan pääpaino mahdollisiin ongelmallisiin käytäntöihin puuttumisessa ja niiden ratkaisemisessa tulisi olla maahanmuuttajien kotoutumisessa. Kotouttamisen tavoitteena tulisi olla se, että ihminen kokee voivansa kuulua uuteen yhteiskuntaan ja voivansa vaikuttaa itse omaan elämäänsä. Mozaffarin mukaan Suomessa tulisi ensisijaisesti miettiä kuinka itsemääräämisoikeus toteutuu maahanmuuttajanaisten kohdalla.

Sosiaalityötä raamittavat muun muassa Suomen valtion lait, yleismaailmalliset ihmisoikeudet ja sosiaalialan eettiset säännöt. Yhdistyneet kansakunnat ovat laatineet Kaikkinaisen naiseen kohdistuvan syrjinnän kieltävä sopimuksen vuonna 1979, jonka Suomi ratifioi vuonna 1986. Sopimuksen keskeisin lähtökohta on kieltää naiseen kohdistuva syrjintä. Syrjintä loukkaa tasa-arvoisen kohtelun ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen periaatteita. Sopimuksessa huomioidaan myös perinteisiin sukupuolirooleihin liittyvät rajoittavat tekijät naisen elämään liittyen. Sopimuksessa huomioidaan myös naisen elämänpiirin laajenemisen mahdollistaminen. Vuonna 1992 naisten oikeuksien sopimusta täydennettiin myös suosituksella, jonka mukaan syrjinnän käsite pitää sisällään myös naiseen kohdistuvan väkivallan. (YK-liitto n.d.)

Aineistoni analyysivaiheessa pohdin kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden sukupuolittunutta käsittelyä. Kunniaan liitetty väkivalta on vahvasti

sukupuolittunutta ja naisen ajatellaan kantavan suvun mainetta siveydellään. Aineistostani nousi esiin työntekijöiden näkemykset kunniaväkivallan kohdistuvan ainoastaan naisiin. Vain yksi vastaajista oli sitä mieltä, että kunnia-ajattelua esiintyy jossain määrin lähes jokaisen asiakkaan kohdalla. Aineistoni kapea-alaisuus ei salli tutkijan vetävän laaja-alaisia johtopäätöksiä tutkittavasta aiheesta.

Aineistosta ei noussut esiin vastaajien pohdintaa miehen joutumista kunniaan liittyvän väkivallan uhriksi. Näin kuitenkin on ja olen asiaa pohtinut opinnäytetyöni teoriaosuudessa. Mies voi kokea kunnia-ajattelun rajoittavan hänen mahdollisuuksiaan kieltäytyä naispuolisten sukulaistensa kontrolloimisesta. Mies voi joutua kunniaväkivallan teon uhriksi myös olemalla parisuhteessa ilman yhteisön hyväksyntää suhteelle. Seksuaalivähemmistöön kuuluva mies kohtaa usein yhteisöstä nousevaa kunnia-ajatteluun pohjautuvaa uhkailua, yhteisöstä poissulkemista tai pahimmillaan jopa väkivallan tekoja.

Mieserityinen työ on avainasemassa maahanmuuttajataustaisten miesten kotoutumisprosessissa. Miehillä suunnatut keskusteluryhmät osaltaan lisäävät tietoa ja niissä voidaan jakaa yhteisesti kokemuksia. DIDAR Tamperella järjestää eri kieliryhmille keskusteluryhmiä, joissa ohjaajana toimii aina omakielinen ohjaaja. Keskusteluryhmissä avataan aiheita esimerkiksi maahanmuuttajia koskettavista haasteista asettuessaan elämään suomalaiseen yhteiskuntaan. Ryhmäläiset pohtivat yhdessä myös mahdollisiin ongelmiin ratkaisuja. Mahdollisissa kunniaan liittyvissä väkivaltilanteissa myös tekijän kanssa työskennellään ja yritetään löytää vaihtoehtoisia ajatus- ja toimintamalleja. (Didar, 2019)

Jäin pohtimaan kotouttavan sosiaalityön ammattihenkilöiden näkemystä siitä, mihin kaikkeen kunnia-ajattelu vaikuttaa? Oman näkemykseni mukaan kunnia-asiat ovat vahvasti esillä yhteisöllisistä kulttuureista kotoisin olevien ihmisten elämässä joka päivä. Ne näkyvät ihmisten arkisissa tilanteissa, perhe-elämässä, työssä tai koulutuksessa ja miesten ja naisten välisissä suhteissa. Mielestäni tämä onkin kohta, joka tuottaa kotouttavassa sosiaalityössä ja muissakin sosiaalialan palveluissa haasteita. Mitkä ovat niitä tilanteita, joihin tulee puuttua ja mitkä taas niitä, jotka voidaan ajatella olevan osa asiakkaan jokapäiväisiä, harmittomia, toimintoja? Nämä asiakkaan normistoon kuuluvat käytänteet voivat erota eettisessä mielessä suurestikin työntekijän omista. Olen aiemmin tässä opinnäytetyössäni todennut, että ihmisen itsemääräämisoikeutta, vapautta, fyysistä ja henkistä koskemattomuutta rajoittavia toimintamalleja tulee voida ja pitää haastaa, aina.

8.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Hakala ja Kauppinen (2016, s. 52) mukailevat Tuomea ja Sarajarveä (2009) todetessaan, että hyvää tutkimusta sitoo aina eettisyys ja eettisyyden pitää näkyä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Eettisesti sekä laadukkaasti toteutettu tutkimus lisäävät tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimukseni luotettavuudessa tulee ottaa huomioon aineistoni kapealaisuus. Olin suunnannut kyselyni noin viidelletoista kotouttavan sosiaalityön ammattilaiselle Tampereen kaupungin Maahanmuuttajapalveluissa. Vain viisi henkilöä vastasi kyselyyni. Muistutin kyselystä vastaajia kerran ja pidensin vastausaikaa viikolla. Sittemmin olen oppinut, että vastaajia olisi ollut syytä muistuttaa kyselystä kahdesti sekä lähestyä heitä mahdollisuuksien mukaan myös henkilökohtaisella sähköpostilla. Tässä tutkimuksessa keräsin aineistoa lähettämällä linkin sähköiseen kyselylomakkeeseeni ryhmäsähköpostiviestillä. Tutkimusaineistoni kapea-alaisuus vaikuttaa tutkimukseni luotettavuuteen, koska otanta on verrattain pieni. Tutkimukseni tulokset tosin mukailevat lähteistä saatavaa tietoa: viranomaisten tulisi saada käyttöönsä työkaluja, joilla tunnistaa, ottaa puheeksi ja ohjata asiakkaita eteenpäin kunniaan liittyvissä haitallisissa tilanteissa.

Hirsjärvi ym. (2007, s. 190) toteaa kyselyn olevan tehokas tapa kerätä aineistoa, koska sillä on mahdollista saavuttaa suurikin vastaajajoukko. Toisaalta taas sen heikkouksena nähdään luotettavuus, tutkimuksen pinnallisuus ja teoreettinen vaatimattomuus. Omalla kohdallani tutkimuksen toteuttaminen kyselynä oli perusteltua ajankäytännöllisistä syistä.

Laadullisessa tutkimuksessa on aina esillä subjektiivinen näkökulma. Tutkija tekee päätökset ja valinnat suhteessa tutkimukseensa, subjektivisuudesta on lähes mahdotonta päästä täysin eroon. Laadullisessa tutkimuksessa on aina läsnä sosiaalinen ulottuvuus; tutkittavat avaavat näkökulmiaan ja mielipiteitään tutkittavasta asiasta ja tätä tulee tutkijan aina lähtökohtaisesti kunnioittaa. Sillä vaikutetaan myös tutkimuksen luotettavuuteen. Kun arvioidaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta, arvioidaan lähes aina sitä miten hyvin tulokset tukevat todellisuutta. (Immonen, 2018)

8.3 Opinnäytetyöprosessin arviointi ja ehdotuksia jatkotutkimukseen

Tämä opinnäytetyöni oli ensimmäinen oma tutkimusmatkani. Tutkijana koin itseni ennen tutkimuksen tekoa riittämättömällä tiedoilla varustautuneeksi. Tällä viitataan teoreettisiin tietoihini tutkimuksen tekemisestä. Nyt opinnäytetyöni loppuvaiheessa koen olevani jokseenkin valistuneempi tutkimuksen teosta, mutta jatkotutkimuksia ajatellen minun tulisi edelleen syventyä tutkimuksen tekemisen teoriaan.

Haastavimmaksi koin aineiston analyysivaiheen, mutta loppujen sain mielestäni vastauksia tutkimuskysymyksiini. Kuten edellä olen maininnut, vas-

tausten vähäinen määrä haastaa tutkimukseni luotettavuuden, mutta käytännön työssä tilanteiden havainnointi sekä käytössä olevat lähteeni vahvistavat tutkimuksessani nousseita teemoja kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden tunnistamisesta, niihin puuttumisesta sekä uudelleen ohjauksesta asianmukaisten palveluiden piiriin.

Jatkotutkimuksessa laajentaisin tutkimukseni käsittämään koko aikuissosiaalityön kenttää Tampereella. Kuten olen raportissani aiemmin todennut, kotouttavan sosiaalityön ammattilaiset saattavat herkemmin havainnoida kunnia-ajatteluun liittyvää haitallista toimintaa johtuen heidän työkokemuksistaan monikulttuurisen sosiaalityön kentällä. Sitä kautta tilanteisiin osataan ehkä puuttua matalammalla kynnyksellä, kuin muissa aikuissosiaalityön palveluissa. Tutkimustulokseni saattaisi siis erota nykyisistä, jos ai-neistoa kerättäisiin laajemmalla otannalla.

Kuten todettua, maahanmuuttajataustaisten kuntalaisten määrä on koko ajan lisääntynyt ja näin ollen myös kunnan peruspalveluissa tulisi osata tunnistaa kunniaan liittyviä ongelmallisia tilanteita. Lähteissä on vahvasti noussut esiin palvelusektorit, joissa työntekijät kohtaavat asiakkaita säännöllisesti ja usein, kuten koulutuspalvelut. Näissä palveluissa tulisi myös osata tunnistaa kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä, jatkotutkimusta olisi mielenkiintoista tehdä myös muiden kunnan palvelujen piirissä. Kunniaan liittyvä väkivalta rikkoo ihmisoikeuksia ja asettavat naisen ja miehen epätasa-arvoiseen asemaan. Sosiaalialan työssä, kuten muillakin viranomais- ja palvelusektoreilla tulee edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja näin ollen tunnistaa ja tarttua tilanteisiin, joissa kunnia-ajatteluun perustuvia haitallisia perinteitä ilmenee.

Aihealueen kiinnostavuus ja ajankohtaisuus imaisivat tutkijan mukaansa ja moninaisten lähteiden parissa työskentely oli erittäin mielenkiintoista. Tutkimusaiheeni on mielenkiintoisuutensa lisäksi erittäin lähellä käytännön työtäni aikuissosiaalityössä sosiaaliohjaajana. Uskon oman ammatillisuuteni kehittyvän tutkimukseni myötä ja toivon myös työyhteisöni hyötävän tutkimustuloksistani. Omana tavoitteenani on edelleen tehdä töitä aiheen parissa ja toiveenani olisi tulevaisuudessa tehdä nais erityistä kriisi-työtä maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden parissa.

LÄHTEET

Abu-Hanna, U. (2012). *Multikulti monikulttuurisuuden käsikirja*. Porvoo: Bookwell Oy.

Ala-Lipasti, R. (2009). *Kunniaväkivalta*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto Ab.

Didar. (2019a). Didar. Settlementti Tampere Oy. Haettu 23.9.2019 osoitteesta <https://www.didar.fi/>

Didar. (2019b). Didar – Toiminta. Settlementti Tampere Oy. Haettu 15.10.2019 osoitteesta <https://www.didar.fi/toiminta/uudet-ryhmat/>

Eklund, V. (2018). Oulussa raiskattu lapsi hieman yli 10-vuotias suomalaistyttö – epäiltyjä tekoja ja tekijöitä useita. MTV uutiset 3.12.2018. Haettu 16.11.2019 osoitteesta <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/oulussa-raiskattu-lapsi-hieman-yli-10-vuotias-suomalaistyttö-epailtyja-tekoja-ja-tekijoita-useita/7189598#gs.gd1z7b>

Hakala, M. & Kauppinen, M. (2016). *Sosiaalialan työntekijöiden ja sosionomiopiskelijoiden tiedon tarve kunniakulttuurin ja kunniaväkivallan ilmiöstä*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakoulu Tampere. Haettu 16.11.2019 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/106044/Hakala_Marja_Kauppinen_Laura.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Hakama, A. (2019). Suomessa elää tyttöjä ja naisia, joita rajoitetaan ja vahditaan ankarasti: Voivatko viranomaiset tehdä mitään? *Helsingin sanomat*. Haettu 15.10.2019 osoitteesta <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006202584.html>

Hansen, S. & Sams, A. & Jäppinen, M. & Latvala, J. (2016). *Kunniakäsitykset ja väkivalta*. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.

Happonen, P. (2019). Tätä on kunniaväkivalta Suomessa, Sara kertoi tarinansa Ylelle: "Kun pakenin pakkoavioliittoon, äiti hakkasi minut rappukäytävässä". Yle uutiset 13.5.2019. Haettu 16.11.2019 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10763575>

Hiltunen, A.K (2016). *Sanasto, Glossary (Glossarium)*. Kulttuurivähemmistöprojekti. Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys, Valtion taidemuseo. Haettu 20.10.2019 osoitteesta http://www.cultureforall.info/doc/monikulttuurisuus_kansio/sanasto.pdf

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Immonen, K. (2010). *Talvi, sota ja suomalaisuus. Kansallinen identiteetti ja suomalaisuus maalaussissani*. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Haettu 15.11.2019 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/23796/Immonen_Kati.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Immonen, K. (2018). Miten arvioin laadullisen tutkimuksen luotettavuutta? Blogipostaus 1.11.2018. Haettu 14.10.2019 osoitteesta <http://immonenkati.blogspot.com/2018/11/laadullisen-tutkimuksen-luotettavuus.html>
- Kamk (n.d.). Teemoittelu. Haettu 23.9.2019 osoitteesta <https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta/Teemoittelu>
- Kananen, J. (2019). *Opinnäytetyön ja pro gradun pikaopas- avain opinnäytetyön ja pro gradun kirjoittamiseen*. Jyväskylä: PunaMusta Oy.
- Kerkkäinen, H. 2016. Millaista on suomalainen monikulttuurisuus käytännössä? Suomen Punainen Risti. Haettu 11.9.2019 osoitteesta <https://www.eirasismille.fi/sialto/millaista-suomalainen-monikulttuurisuus-k%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6ss%C3%A4>
- Kilpeläinen, K. (2019). Tästä on kyse kunniaväkivallassa – Suomessa tulee ilmi kymmeniä tapauksia; ”Se on vain jäävuoren huippu”. *Iltalehti*. Haettu 22.9.2019 osoitteesta <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/ce2ed39a-fa9b-4e0c-bb51-d79105fc3872>
- Lehtonen, J. (2018). Presidentti Halonen tulistui Ylellä Oulun epäillyistä raiskauksista: ”Se ei ole missään sopivaa käyttäytymistä”. *Iltalehti*. Haettu 16.11.2019 osoitteesta <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/9511301c-7b7d-45c9-af9c-a429d8c8c1c9>
- Leppävuori, A. (2015). Monikulttuurisuus- mitä se oikeastaan edes tarkoittaa? Yle Uutiset 10.8.2015. Haettu 24.1.2019 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-8192925>
- Lidman, S. (2015). *Väkivaltakulttuurin perintö*. Helsinki: Gaudeamus University Press.
- Liebkind, K. (2000). *Monikulttuurinen Suomi, etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Tampere: Gaudeamus Oy.
- Mattila, P. (2014). *Suomalainen esipuhe* teoksessa *Murha kunnian varjolla*. Hussein, R. (2014). Turku: Nomerta Kustannus Oy.
- Pripic, Martina (2015). *Combating `honour`crimes in the EU*. European Parliament.
- Rautiakoski, M. & Hussain, R., Janhunen-Ruusuvuori, M. & Kervinen, H. (toim.) (2016). *Kohtaaminen ja dialogi kunniakulttuuri- ja kunniaväkivaltatyössä*. Tampere: DIDAR-hanke.
- Räty, M. (2002). *Maahanmuuttaja asiakkaana*. Helsinki: Tammi.
- Saukkonen P. (2016). *Monta monikulturalismia*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry / niin & näin.
- Sisäministeriö (n.d.). Pakolainen pakenee vainoa kotimaastaan. Luettu 16.10.2019 osoitteesta <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>

Sopu-työ (n.d.). Haettu 23.9.2019 osoitteesta <https://soputila.fi/>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2005). *Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta*. Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Suomen YK-liitto (n.d.). Kulttuurista moninaisuutta koskeva yleismaailmainen julistus. Haettu 16.11.2019 osoitteesta http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/kulttuurijulistus_lopullinen.pdf

Tampereen kaupunki. (2014). Tampereen kaupungin kotouttamisohjelma 2014-2025. Haettu 21.10.2019 osoitteesta https://www.tampere.fi/liitteet/k/unnamed_6421/kotouttamisohjelma1425.pdf

Tauro, T. & Van Djiken, M. (2009). *Kunnia Konfliktina – Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn*. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri.

Teittinen, P. & Manner, M. (2019). Kurissa Kasvaneet. Helsingin Sanomat 11.8.2019, s. B2-B4.

Väestöliitto. (2016). Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri. Haettu 24.1.2019 osoitteesta http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/monikulttuurinen_parisuhde/yhteisollinen_ja_yksilollinen_ku/

YK-liitto. (n.d.). Naisten oikeudet. Haettu 16.11.2019 osoitteesta <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/naisten-oikeudet>

KYSELYLOMAKE

OPINNÄYTETYÖ
KUNNIAAN LIITTYVÄT HAITALLISET PERINTEET KOTOUTTAVAN SOSIAALITYÖN
KENTÄLLÄ

RIINA HAKKARAINEN
SOSONU15
HÄMEEN AMMATTIKORKEAKOULU

KYSELY
SOSIAALIALAN AMMATTIHENKILÖILLE

Taustatiedot

Koulutuksesi

Tehtävänimikkeesi ja organisaatio

Kuinka kauan olet tehnyt monikulttuurista sosiaalialan työtä?

Kotouttavan sosiaalityön asiakkaat

Kuinka paljon sinulla on asiakkaita tällä hetkellä?

Mistä maista asiakkaasi ovat kotoisin?

Onko asiakkainasi perheitä vai yksinäisiä aikuisia vai molempia?

Ilmiön määrittely ja esiintyvyys

Mitä mielestäsi on kunnia ja siihen liitetty kulttuuri?

Mitä ymmärrät kunniaan liittyvillä haitallisilla perinteillä?

Ilmeneekö kunniaan liitetty kulttuuri työssäsi? Kyllä Ei
Jos vastasit kyllä, niin millä tavalla?

Oletko kohdannut työssäsi kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä?

Kyllä
Ei

Jos vastasit kyllä, niin osaatko arvioida kuinka usein?

Millaisina olet kokenut tilanteet, joissa asiakas on kertonut sinulle esim. kunniaan liittyvästä väkivallasta tai sen uhasta?

Valmiudet kohdata ilmiö ja ottaa se puheeksi

Milloin epäily kunniaan liittyvistä haitallisista perinteistä herää?

Miten toimit epäillessäsi asiakkaaseen kohdistuvan kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä?

Koetko osaavasi ohjata asiakasta tarvittaessa muihin palveluihin, jos epäilet, että asiakkaaseen kohdistuu kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä?

Kyllä
Ei

Koetko haasteelliseksi erottaa kunniaan liittyvät haitalliset perinteet ja muut kunniakulttuuriin sidotut toimintatavat toisistaan?

Kyllä
Ei

Koetko pystyväsi tukemaan asiakasta, joka on kohdannut kunniaan liittyviä haitallisia perinteitä?

Kyllä
Ei

Jos vastasit kyllä, niin miten?

Liite 1/4

Minkälaisia valmiuksia mielestäsi työntekijällä tulisi olla hänen kohdatessaan kunnia-
kulttuuriin liittyviä haitallisia perinteitä?

Koulutus ja lisätiedon tarve

Koetko, että kunnia-kulttuuri ilmiönä tuo lisähaasteita työhösi?

Kyllä
Ei

Jos vastasit kyllä, niin millaisia?

Koetko, että kunnia-kulttuurin aiheesta on tarjottu riittävästi koulutusta työntekijöille?

Kyllä
Ei

Jos vastasit Ei, millaista koulutusta kaipaisit aiheesta?

Onko kunnia-kulttuurin aiheesta mielestäsi hyvä saada koulutusta jo opiskeluaikana?

Kyllä
Ei

LÄMMIN KIITOS VASTAUKSISTANNE!!

